

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

1996 LIEPA - JULY Nr. 7 (281)

akiračiai

SEIMO RINKIMŲ KARŠTLIGĖ DIDELIŲ NETIKĖTUMŲ NEŽADA

Iki spalio 20-osios — Lietuvos Seimo rinkimų dienos liko vos pora mėnesių. Rugsėjo 16 dieną Vyriausioji rinkimų komisija įregistravo paskutinius tris maratono dalyvius — Lietuvos tautinių mažumų aljansą (daugiausia rusai), buvusio VLIK pirmininko K. Bobelio ir buvusio disidentų V. Petkaus paskubom įkurtą Krikščionių demokratų sąjungą bei Lietuvos gyvenimo logikos partiją, kuriai vadovauja 1990 metais Vilniaus meru 9 mėnesius buvęs V. Bernatoniš.

Taigi rinkimuose šįmet dalyvaus rekordinis dalyvių skaičius — 33 partijos ir politinės organizacijos. Tačiau didelių netikėtumų laukti nereiktų. Šią vasarą Seime įvyko tylus kairiųjų (LDDP) ir dešiniųjų (konservatorių) sąmokslas, po kurio smulkių partijų ir vadukų galimybės patekti į Seimą tapo labai miglotos. Mat daugiausia šių partijų narių balsais priimta pataisa, padidinanti barjerą patekti partijoms į Seimą nuo 4 iki 5 procentų balsų, o koalicijoms — net iki 7 procentų. Smulkmė protestavo, skundėsi net Prezidentui, tačiau nieko neišėjo pakeisti. Mat Seimas atmetė ir Prezidento prašymą sumažinti rinkimų barjerą.

Kaip žinoma, Lietuvoje pusė parlamento renkama pagal proporcinę sistemą, kai balsuojama tik už partijas (71 vieta), o kita pusė (70 vietų) — pagal mažoritarinę sistemą vienmandatėse apygardose. Naujovė šįmet bus tik tai, kad partijų sąrašus dabar koreguos ne partijos vadovybė, o rinkėjai, galintys savaip perskirstyti jiems mielos partijos sąrašą.

Šitaip pakrypus reikalams, galima prognozuoti, jog į Seimą pateks tik konservatorių, krikščionių demokratų, LDDP ir galbūt socialdemokratų bei Centro sąjungos sąrašai. Visų kitų laukia nusivylimas. Kiek kebliau gali būti vienmandatėse apygardose.

Tačiau galima manyti, kad ir čia pirmaus didžiųjų partijų kandidatai. Tarp jų gali įsiterpti vienas

kitas tautininkas, Valstiečių partijos, Moterų partijos, Lenkų rinkimų akcijos narys ir, ko gero, „amerikonas“ K. Bobelis bei koks nors jaunalietuvis.

Vis dėlto konkurencija vienmandatėse apygardose bus žiauri. Atrodo, šįkart labiausiai tarp savęs pjausis ne priešingų stovyklų kandidatai, o saviškiai — socialdemokratas su darbiečiu, o krikdemas — su konservatorium ir pan. Pavyzdžiui, konservatoriai Kaune prieš vieną žymiausių krikdemų, nepriklausomybės akto signatarą A. Patacką buvo numatę išstatyti Lietuvos krepšinio rinktinės kapitoną, olimpinį čempioną ir prizininką R. Kurtinaitį. A. Patacką nuo tokios konkurencijos paskutinę akimirką išgelbėjo Prancūzijos „Cholet“ klubas, pasiūlęs R. Kurtinaičiui padorų kontraktą, tad šis 36 metų įžymus krepšininkas dar nuspėdė metus žaisti krepšinį.

Būtina pažymėti, kad rinkimų kova atviruose vandenyse vyksta labai vangiai. Atrodo, šis vanguardas išsilaikys iki pat spalio 20-osios. Užtat užkulisiuose jau sužaista nemažai įdomių partijų. Šioje srityje kol kas pirmauja LDDP, sugebanti primesti priešinkams ginčus ir diskusijas dėl neesminių dalykų.

Žinodami, kad jų laukia neišvengiamas pralaimėjimas, LDDP veikėjai žaidžia va banc. Pavyzdžiui, jie daugiau kaip du mėnesius sugebėjo erzinti konservatorius mėgindami aiškinti, kad V. Landsbergis neturi teisės administruoti norvegų tautos premii-

jos, kuri tapo jo vardo fondo pagrindu.

Vos baigus šią istoriją, LDDP kolchozų pirminkų frakcija išmetė apkaltos G. Vagnoriui idėją. Ekspremjeras kaltinamas esą kolchozų išardymas padarė ... 35 milijardus litų nuostolių. Tai prilygsta 5 Lietuvos valstybės metiniams biudžetams.

Tačiau labiausiai visus pribloškė LDDP veikėjo G. Kirkilo pasiūlymas kartu su rinkimais surengti referendumą, siūlant padidinti Prezidento įgaliojimus. Suteikusi A. Brazauskui „stipraus“ Prezidento įgaliojimus, net ir pralaimėjusi LDDP toliau valdytų per savo buvusį vadą iki pat 1998 metų pavasario.

Tačiau šį LDDP manevrą kiek prigesino pats Prezidentas, pareiškęs, kad jam nereikia didesnių įgaliojimų. Šiaip jau LDDP veikėjus žmogiškai galima suprasti. Užkulisiuose galima išgirsti juos keikiantis, todėl, kad Lietuvos ūkis jau atsigauja. Darbiečiai mano, kad atėję valdyti ekonomikos pakilimo metu dešinieji gali išsilaikyti daugiau kaip vieną kadenciją.

Iš tiesų, teiginys, kad ekonomika kyla, pastaruoju metu nustojo būti propaganda. Solidžiam pasaulio finansiniame dienraštyje *Financial times* dabar vos ne kas savaitę galima surasti trumpų, tačiau teigiamų atsiliepimų apie Lietuvą. Tai daroma daugiausia Vilniaus banko sėkmės tarptautinėje rinkoje dėka,

(tęsinys 3-me psl.)

TEISINĖ VALSTYBĖ ANT APIPUVUSIŲ PAMATŲ

Dar nespėjo Lietuva visiškai atsigauti nuo konvulsijų, patirtų pašalinant morališkai susikompromitavusį premjerą, kai kraštą sukrėtė naujai paaiškėję valstybinės korupcijos faktai. Šį kartą tai pasireiškė piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi ir valstybės lėšų panaudojimu ne pagal paskirtį. Ir atsitiko tai ten, kur tokių dalykų mažiausiai tikėtumeisi: Respublikos prokuratūroje ir Vilniaus universitete.

Prokuratūros vadovybė pasiūlė Universitetui „kyši“ iš teisėsaugai skirtų valstybės lėšų (po 2000 litų per metus nuo kiekvieno priimto studento), jeigu Universitetas sutiks į prokuratūros specialybę teisės fakultete priimti sutartą kiekį naujų studentų iš sąrašo, kurį pateiks prokuratūros vadovybė. Universitetas, deja, neatsispyrė teisėsaugininkų gundymams ir tapo niekam garbės nedarančio suokalbio dalyvis. Nereikia nei aiškinti, kad šitaip iš teisėsaugininkų sąrašo lengvatinėmis sąlygomis priimtų studentų daugumą sudaro prokuratūros vadovų sūnūs ir dukros.

Visuomenės dėmesį į šiuos reiškinius, kurių demokratinėje, teisinėje valstybėje neturėtų būti, atkreipė spauda. Opozicijos partijos šį klausimą iškėlė Seime, reikalaujamos sudaryti komisiją klausimui ištirti ir imtis priemonių atitaisyti šio neteisėto sandėrio pasekmes bei užtikrinti, kad atei-

tyje tokie dalykai nebesikartos. Tačiau jų pastangos atsimušė į Vyriausybės ir Seimo daugumos abejingumą. Jau pusantro mėnesio besitęsianti Seimo ir Vyriausybės tyla rodo, kad šį nemalonų reikalą stengiamasi nustumti užmarštin, užuot ėmusi radikalių sprendimų negerovėms pašalinti.

Universiteto rektorius aiškina, kad taip padaryta „ne iš gero gyvenimo“ — labai trūksta lėšų. Tačiau kad ir koks svarbus būtų tikslas, jis nepateisina negarbingų ir neteisėtų priemonių. Prokuratūra aiškinasi, kad apie lėšų panaudojimą žinojusi finansų ministerija, tačiau toks faktas nepateisina neteisėtų veiksmų.

Prokuratūra turi kovoti tiek su nusikalstamumu, tiek ir su valdininkų tarnybinės padėties piktnaudžiavimu. Blogi pavyzdžiai pačioje prokuratūroje visuomenę labai demoralizuoja. Į Universitetą dedamos viltys, kad jis išugdys naują morališkai tvirtą ir valstybiškai sąmoningą krašto vadovaujantį sluoksnį. Tačiau tokį optimizmą griauna blogi pačių auklėtojų pavyzdžiai. Todėl valstybė ir visuomenė su tokiais reiškiniais turėtų kovoti ypač griežtai ir ryžtingai. O jeigu dabartinis Seimas ir Vyriausybė nesugeba ar nenori to padaryti, tai Spalio 20 dieną balsuotojai turėtų pagalvoti apie tinkamesnės krašto vadovybės būtinumą — *Akiračių* red.

Šiame numeryje

KYLAME AR SMUNKAME?

Kaip atrodo Lietuvos ekonomika iš Tel Avivo perspektyvos? Žemės ūkis, prekyba ir pramonė. Infliacija, privatizacija, biudžeto problemos. Gerėja ar blogėja užsienio prekybos balansas?

NUO LIETUVIŠKOJO LIBERALIZMO IKI CIVILIZACIJŲ TEORIJOS

Išsamesnė pažintis su Vytauto Kavolio moksliniu palikimu.

VILTIS NEVILTYJE

Ko tikisi iš rinkimų Lietuvos darbiečiai. Pokalbis su Seimo ir LDDP pirmininku Česlovu Juršėnu.

SKILTYS, LAIŠKAI, POLEMIKA

LIETUVIŲ ŽIDINYS BROOKLYNE BUS PARDUOTAS

Antroji lietuvių emigracijos banga, plūstelėjusi į JAV po 2-jo pasaulinio karo, pradeda jausti tam tikrą silpnėjimo krizę, visai panašiai, kaip atsitiko su pirmąja emigracijos banga. Dėl daugelio aktyvių narių pasitraukimo daug kur lietuvių telkiniuose jaučiasi aiškus organizacinis pavargimas. Tai yra natūrali ir neišvengiama generacijų pasikeitimo procedūra.

JAV lietuvių bendruomenė dar rodo šią tokią organizacinę aktyvumą, bet jos vadovybė kažkodėl nenori kreipti dėmesio į čionykštį lietuviškos veiklos silpnėjimą. Ji kaskart vis daugiau rūpinasi Lietuvos rinkimais, derybomis su Seimu ar vienos kurios Lietuvos politinės partijos rėmimu, o ne tiesioginiu Bendruomenės uždavinių vykdymu.

Pranešimą apie New Yorke įvykusį LB apygardos suvažiavimą Algirdas Landsbergis perdavė per Laisvos Europos radiją. Jis atspausdintas ir *Atgimime* (nr. 18, 1996). Ten rašoma:

Pranešimuose ir diskusijose vyravo dabartiniai išeivijos bei Lietuvos rūpesčiai. Besitarian tartum sudrebėjo ir paties židinio bei jame prisiglaudusios savaitraščio „Darbininkas“ redakcijos pamatai. Židinio savininko, lietuvių pranciškonų vienuolyno Bruklino viršininkas tėvas Pranciškus Gedgaudas pranešė, kad jie nebepajėgs daug ilgiau išlaikyti „Darbininko“. Jisai skatino Niu Jorko lietuvių bendruomenę sudaryti ne pelno akcinę bendrovę, kuri perimtų savaitraštį, kai tėvai pranciškonai pasitrauks. Beje, panašiai atsitiko Čikagoje, kur lietuviams tėvams marijonams nustojus remti dienraštį „Draugas“, jo leidimą perėmė tam tikslui įsteigta pasauliečių bendrovė. Panaši bendrovė dabar leidžia ir Klivlendo mieste išeinantį Tautininkų partijai artimą savaitraštį „Dirva“. Tėvas Gedgaudas taip pat pakartojo, kad židiny bus greitai parduotas. Jo kaina tarp 3 ir 4 milijonų dolerių.

Suvažiavime dalyvavo ir JAV lietuvių bendruomenės pirmininkė Regina Narušienė. Paklausta, į kur bendruomenę dabar kreipia savo pagrindinę veiklą, į Ameriką ar į Lietuvą, ji atsakė: „Į abidvi. Jei nebus laisvos Lietuvos, greičiau užges ir lietuvių išeivija. Lietuvai reikalinga mūsų parama, – kalbėjo Narušienė.

Kodėl Židinio dabartiniai savininkai pranciškonai nori jį likviduoti ir atsisakyti laikraščio *Darbininkas* leidimo? Pranciškonų vyriausias tėvas Gedgaudas žada Židinį parduoti už 3-4 milijonus dolerių. Kodėl parduoti, o ne perduoti lietuviams, kurie daugiausia prisidėjo prie Židinio pastatymo ir išlaikymo?

Panašus užsidarymo pavojus gali atsirasti ir Čikagoje, tame didžiausiame lietuvių telkinyje Amerikoje. Dėl ideologinio ir partinio susiskaldymo čia atskirai veikia ir Jaunimo Centras, ir Ateitininkų namai, Balzeko muziejus ir pagaliau Lemonte pasaulio lietuvių centras... Anksčiau ir tautininkai turėjo savo namus.

Ar daug kas tiki, kad tie lietuvių centriukai ilges-

nį laiką išsilaikys?

ĮTARTINA VAGYSTĖ IŠ MARIJONŲ KUNIGO SEIFO

Lietuvos rytas (nr. 150, 1996) praneša apie įtartingą vagystę iš kunigo marijono P. Račiūno seifo:

Kauno rajono Tabariškių bažnyčios kunigas Pranas Račiūnas (g. 1919 m.) pranešė policijai, kad iš jo seifo dingo 10 tūkstančių JAV dolerių, 1200 Anglijos svarų sterlingų, 1000 Vokietijos markių, 500 tūkstančių Italijos lirų, 2000 Australijos dolerių, apie 5 kilogramai sidabrinių monetų, apie 200 carinės Rusijos auksinių monetų, dujinis pistoletas. Nuostolis – apie 80 tūkstančių litų.

Tabariškių bažnyčios kunigai P. Račiūnas ir R. Repšys (g. 1950 m.) yra marijonai. P. Račiūnas yra marijonų kongregacijos Lietuvos provincijos provincijolas. Pas P. Račiūną buvo laikomas šios vienuolijos turtas.

Vagystę kunigas pastebėjo birželio 1 dieną, kai grįžo namo iš ligoninės. Dar anksčiau klebonas ilsėjosi Palangoje. Iš ligoninės grįžusiam kunigui P. Račiūnui prireikė apmokėti kai kurias sąskaitas. Atidarius seifą, jis pamatė, kad nebėra pinigų. Iš pradžių dvasininkai bandė aiškintis patys, vėliau kreipėsi į policiją.

Kriminalinės policijos pareigūnai nustatė, kad kambarys ir jame stovėjęs seifas buvo atrakinti, įsilaužimo žymių nėra.

Įtariamieji nenustatyti. Buvo apklausti klebonijoje gyvenantys asmenys. Klebonas R. Repšys paaiškino, kad tomis dienomis buvo išvykęs į Telšių kunigų seminariją.

„Lietuvos rytui“ klebonas R. Repšys sakė, kad pavogta nuosavybė nepriklausė nei Tabariškių bažnyčiai, nei parapijai. Tą turtą valdė marijonų provincijolas P. Račiūnas, o jis nežinojo, kad seife laikomi pinigai.

R. Repšys sakė, kad klebonijoje nuolat svečiuojasi įvairių asmenų – pažįstamų, draugų. Žmonės, kurie vagystės metu gyveno klebonijoje, dabar jau išvykę.

Straipsnyje nepaaiškinta, koku būdu tas marijonų provincijolas įsigijo Lietuvos mastu tokį stambų turtelį? Tačiau ir be paaiškinimų aišku, kodėl tiek pinigų ir brangenybių buvo laikoma klebonijoje. Normaliame civilizuotame krašte jie būtų saugomi banke. Tačiau praeitą žiemą kilusi bankų krizė įrodė, kad bankai Lietuvoje yra pati nesaugiausia vieta pinigams. O kas dėl to kaltas, taip pat savaime aišku. Tai Seimas, prigaminęs tiek įstatyminio broko, kad jo priimti bankininkystės įstatymai pasirodė besą tikros aukso kasyklos visokiems sukčiams, apgavikams, vagims ar lengvabūdiškiems svetimo turto švaistytoms. Tuo tarpu nei pozicija, nei opozicija Seime nesugebėjo išsiaiškinti besiantinančios krizės ir laiku pasiūlyti būtinas įstatymų pataisas. O gal neturėjo laiko, nes dvejus metus svarstė projektus, kaip pažaboti spaudą.

Ačiū Dievui, spaudos pažaboti nepavyko – priimtas visai neblogas vakarietiškas spaudos įstatymas. Nors net iš to smagu buvo stebėti, kaip Seime jam priešinosi ir glavlitiniai nomenklatūrininkai, ir didelė dalis krikščionių demokratų, kuriuos dar vis tebekankina cenzūros ilgesys. O jeigu gerbiamieji Seimo atstovai, užuot gaišinę laiką bandymams vėl įteisinti cenzūrą, prieš porą metų būtų „užlopę skyles“ bankininkystės įstatymuose, kiek šimtų milijonų nuostolių

akiračiai

(USPS 706 - 500)

• Published monthly, except August and December, by Horizons Foundation Inc., 9425 So. Pleasant Ave., Chicago, Ill., 60620-5647. Subscription price: \$12.00 annually; \$1.50 per copy. Second class postage paid in Chicago, Ill. Postmaster: Send address changes to Akiračiai, 9425 So. Pleasant Avenue, Chicago, Ill., 60620-5647.

• Šio numerio redakcija: L. Mockūnas, Z. Rekašius, H. Žemelis.

• Redakcinė kolegija: R. Mieželis, L. Mockūnas, Z. Rekašius, A. E. Senn, J. Šmulskštys, T. Venclova, V. Zalatorius, H. Žemelis.

• Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia Akiračiuose svarstytus dalykus.

• Metinė 10 numerių prenumerata \$12.00; atskiro nr. kaina – \$1.50. Prenumeratas ir aukas čekiais ar pinigų perlaidomis prašome išrašyti Akiračių vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

būtų išvengta skurstančiame krašte.

Tikėkimės, kad naujame Seime daugumą sudarys nauji žmonės!

ĮDOMI BUV. „LIETUVOS AIDO“ REDAKTORIAUS BYLA

Kai pernai už Bendrovės pinigų pasisavinimą buvo areštuotas Lietuvos aidos vyr. redaktorius Saulius Stoma, daugelis galvojo, kad čia gal darbiečių noras kompromituoti privataus „valstybės laikraščio“ vadovą, o tuo pačiu ir konservatorių partiją. Tik dabar, baigus šios sudėtingos bylos tyrimą paaiškėjo, jog S. Stoma, atrodo, yra pasisavinęs nemažą pinigų sumą. Išleidus jį iš kalėjimo iki prasidės byla, net daug žurnalistų reiškė jam simpatijų, o jis tai labai gudriai mokėjo išnaudoti savo nekaltumui pabrėžti, dažnai sakydamas, kad jis daug ko neprisimena. Išėjęs iš kalėjimo Stoma pradėjo skelbti atsiminimus apie kalėjime praleistas dienas, savo bado streiką ir t.t.

Laikraštis *Diena* (1996.VIII.2) įdėjo ilgesnį Germanto Šeštoko straipsnį „Užtemimas“, kur detalios aprašomi tardymo rezultatai. Perduodame keletą ištraukų iš to straipsnio:

Pirmąją baudžiamąją bylą Sauliui Stomai Vilniaus VPK Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus pareigūnai iškėlė šių metų sausio mėnesį aptikę didelę paskolą, kurią „Lietuvos aidas“ paėmė iš Lietuvos akcinio inovacinio banko ir panaudojo ją neaiškiais tikslais. Tačiau sugriebus siūlo galą pradėjo kilti paviršium ir kiti buvusio šio dienraščio vadovo darbai. Todėl S. Stomai buvo iškelta antra baudžiamoji byla dėl vagystės dideliu mastu. Sujungus abi bylas į vieną prasidėjo tyrimas, kurį iš įvairių pusių buvo bandoma torpeduoti, nes užtarėjų netrūko.(...)

1993-ųjų balandžio 28 dieną „Lietuvos aidas“ įgaliotinis JAV B. Juodelis grynaisiais įteikė laikraščio vyriausiajam redaktoriui S. Stomai 15000 dolerių, surinktų už dienraščio prenumeratą. Gavęs pinigų, „LA“ vadovas neskubėjo jų pajamuoti bendrovės buhalterijoje. Kadangi perduodant šias lėšas dalyvaavo valdybos nariai – „Veido“ žurnalo vyriausiasis re-

daktorius V. Vasiliauskas ir bendradarbė B. Kubilinskienė, S. Stoma padalijo gautus dolerius į tris dalis ir įteikė kiekvienam jų po 5000 dolerių „laikini pasaugoti“. Tiek pat pasiėmė ir sau.

Po kelių savaičių „Lietuvos aidą“ vadovas atskleidė savo sumanymą. Jis pareikalavo, kad V. Vasiliauskas padėtų gautus pinigus į bendrovės kasą įrašant, kad tai yra jo ... paskola redakcijai. Pasak „Veido“ vyriausiojo redaktoriaus, jis padarė taip, kaip S. Stoma buvo paliepęs – 3500 dolerių tariamai paskolino „valstybės laikraščiu“, o likusius 1500 atidavė „Lietuvos aidą“ redaktoriui į rankas. Taip prie paslapties dingusių pirmųjų 5000 dolerių S. Stoma prisidėjo dar pusantro tūkstančio, – kaip jie buvo panaudoti, nustatyti nepavyko.(...)

Panašus likimas ištiko ir Australijoje gyvenančių „Lietuvos aidą“ prenumeratorių pinigus. 1993 m. birželio 18-ąją S. Stomai grynaisiais buvo įteikta 4100 Australijos dolerių, o po kelių dienų – dar 2000. Pasak bendrovės vyresniosios finansininkės D. Kavalskytės, pirmąją sumą redakcijos vadovas liepė užpajamuoti, tačiau kad tai prenumeratorių pinigai, jai nebuvo pasakyta. O toliau – dar gražiau. Tuoj po pirmosios „operacijos“ buvo iškviesta jau mums pažįstama B. Kubilinskienė, kuri turėjo pasirašyti kvitą, kad gauta 4100 Australijos dolerių. Taip ji ir padarė, nors pačių pinigų akys nematė.

Po to be valdybos žinios Stoma gavo iš banko 150 tūkst. dolerių paskolą. Paskolą gauti jam padėjo neaiškūs suokabininkai, su kuriais paskui paskolą tarpusavyje pasidalino. Dienos straipsnis baigiamas šitaip:

– Tokias nesąmones Saulius galėjo padaryti tik dėl proto užtemimo. Blaiviai mąstantis, sąžiningas žurnalistas to sau niekada neleistų.

Tai tiesa. Visa bėda, kad Saulius Stoma – visai ne žurnalistas, o šios profesijos ėmėsi visai neseniai. Todėl gal ir jo įpročiai buvo kiti. Bet užtai jis uoliai vykdė dienraščio dvasinių globėjų nuorodas, ko gera, galvodamas, kad po jų sparneliu visos padarytos nuodėmės bus atleistos. Deja, jis apsiriko. Dabar teismas turės nuspręsti, kuo nusidėjo redakcijai, bankui ir partijai konservatorių statytinis „Lietuvos aidas“. O kad kaltinamųjų suole jam nebūtų liūdna, greta sės dar ir paklusę vadovo valiai bendrovės finansininkai A. Paškauskas-Strolia bei D. Kavalskytė, be kurios pagalbos tam tikras „operacijas“ būtų sunku įgyvendinti. Tad belieka laukti teismo posėdžių pradžios.

Sauliaus Stoma elgesys uždėjo tamsią dėmę Lietuvos žurnalistų profesijai. Kai vieni iš jų panašias kitų šunybės iškeldavo spaudoje, vadinamo „valstybės laikraščio“ vyr. redaktorius pats įsivėlė į tokias su garbe ir etika nesuderinamas sukybes.

LIETUVIŲ NAMAI LONDONE JAU PARDUOTI

Didžiojoje Britanijoje gyvenantys mūsų tautiečiai laikinai lieka be Lietuvių namų Londone. Penktadienį, liepos 12 dieną, pastatas, kuriame nuo 1954 metų buvo įsikūrę Lietuvių namai, bus parduotas už 1 milijoną 250 tūkstančių svarų sterlingų.

Šiuo metu Lietuvoje viešintis Didžiosios Britanijos lietuvių sąjungos vicepirmininkas Klemensas Tamošiūnas sakė, kad Londono pietų Kensingtono rajone esančius Lietuvių namus uždaryti nuspręsta pernai lapkričio mėnesį. Tai padaryti privertė vietos savivaldybė, kuri jau prieš keletą metų buvo nuro-

džiusi, kad Lietuvių namai turi būti suremontuoti iš lauko ir vidaus.

Apskaičiavus galimas remonto išlaidas, pasirodė, kad tai kainuotų 400-600 tūkstančių svarų sterlingų. Tiek lėšų Lietuvių namų akcinė bendrovė neturėjo, todėl šį Londono centre esantį pastatą nutarta parduoti ir įsigyti kuklesnį namą. Parduodamame name, be salės ir klubo, yra 34 miegamieji kambariai. (Lietuvos rytas, nr. 157, 1996 m.)

PO 84 METŲ MASKVOS „PRAVDA“ PAGALIAU UŽSIDARĖ!

Nuo 1912 m., kai Leninas su keliais bendradarbiais praėjo leisti komunistų partijos laikraštį Pravda (Tiesa), ji buvo Sovietų Rusijos propagandos garsiakalbiu. Tą propagandos organą reikėjo mokėti skaityti, idant sužinotum šiek tiek tiesos apie realų Sovietijos gyvenimą. Ne veltui daug kas tą komunistų partijos organą vadino tikruoju vardu – melas.

SEIMO...

(atkelta iš 1-mo psl.)

bet pažymimi ir gerėjantys Lietuvos kreditinio patikimumo rodikliai.

Jau šį rudenį Lietuvai bus suteiktas vienos ar net dviejų garsiausių pasaulio kredito reitingo agentūrų („Moody's“ ir IBCA) reitingas, o tai – valstybės pripažinimas tarptautinėje finansų rinkoje.

Užsienio specialistai, analizuodami ekonomikos būklę, remiasi ekonominiais rodikliais. Pagrindiniai rodikliai – bendrasis vidaus produktas (BVP), infliacija, biudžeto deficitas, einamosios sąskaitos balansas, užsienio skola ir jos santykis su eksportu, užsienio prekybos balansas ir kiti.

Po ryškaus BVP kritimo, nulemtu ekonominių ryšių su buvusia Sovietų Sąjunga nutraukimo, jis pradėjo vėl didėti. 1994 metais išaugo 1 procentu, 1995 metais prieaugis sudarė 2,7 procento, 1996 metais numatoma, kad BVP padidės 1,5–2 proc. (pirmą 1996 metų ketvirtį, palyginti su atitinkamu praėjusių metų laikotarpiu, padidėjo 2 proc.).

Infliacija (prekių ir paslaugų vidutinio kainų lygio padidėjimas) nuosekliai mažėja: 1994 m. – 45,1 proc., 1995 m. – 35,7 procento, o dabar manoma, kad 1996 metais ji neviršys 25–30 proc. (š.m. sausio–birželio mėnesį ji buvo lygi 10,2 proc.).

Biudžeto deficito (skirtumas tarp valstybės pajamų ir išlaidų) santykis su BVP Lietuvoje 1995 metais sudarė 2,3 procento, Lenkijoje, kuri laikoma toliau pažengusia už Lietuvą, jis buvo didesnis – 4 procentai. Europos šalių, norinčių prisijungti prie Europos Sąjungos pinigų sistemos (EMU), biudžeto deficitas neturi viršyti 3 proc. BVP.

Be to, jei 1991 metais Lietuva beveik visą (94,9 proc.) savo produkciją eksportavo į buvusią Sovietų Sąjungą, tai 1995 m. eksportas į NVS šalis sudarė jau tik 42,2 proc. (Statistikos departamento duomenys), o 39,4 proc. produkcijos buvo eksportuojama į Vakarų Europą.

Savaime suprantama, atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad Lietuvos užsienio prekybos balansas yra neigiamas. Nuo 1996 metų sausio iki gegužės 1-osios Lietuvos importas 1524,6 mln. litų viršijo eksportą. Kita vertus, užsienio specialistai pažymi, kad per penkis 1996 m. mėnesius eksportas, palyginti su atitinkamu praėjusių metų laikotarpiu, išaugo 29,8 procento, tuo tarpu importas padidėjo daug mažiau –

Pravda komunistų partijos „žydėjimo“ laikais turėjo iki 12 milijonų skaitytojų. Tačiau pamažu komunistinė sistema pradėjo braškėti ir pagaliau iškilus naujam vadui Gorbačioviui, viskas staiga pradėjo keistis. Gorbačiovas, matydamas Sovietų Rusijos ekonominį atsilikimą ir nuolatinį Vakarų valstybių spaudimą, paskelbė „perestroiką“ ir leido šiek tiek laisvesnį minčių pasikeitimą. Neilgai trukus, griuvo Berlyno siena ir pati Sovietų imperija subyrėjo.

Komunistų organas Pravda neteko daug skaitytojų ir atsidūrė finansinėje krizėje. Jos leidimą perėmė du graikų milijonieriai, broliai Theodoros ir Christos Glannikos. Laikraščio tiražas smuko iki 200 tūkst. skaitytojų, nes, anot leidėjų, redaktoriai nesugebėjo pritraukti skaitytojų, spausdino pasenusias žinias ir, svarbiausia, daugiau gerdavo, negu dirbdavo. Nuostoliai vis didėjo ir pagaliau š.m. liepos 30 d. garsioji Pravda užsidarė.

(N.Y. Times, 1996.VII.31).

Vyt. Gedrimas

18,9 procento, todėl sakoma, kad Lietuvos užsienio prekybos balanso tendencijos yra teigiamos.

Kad tai ne mitas, geriausiai įrodo Vyriausybės vertybinių popierių aukcionai. Lietuvos vertybinių popierių palūkanos per porą mėnesių sumažėjo nuo 30 iki 11 procentų, nors šios obligacijos bus išpirtos tik po rinkimų. Net 40 proc. šių vertybinių popierių rinkos užima užsienio bendrovės ir bankai. Kaip žinoma, ekonomikos teorija teigia, kad prieš rinkimus bet kurioje šalyje šios palūkanos didėja...

Kodėl šito nepajunta paprasti žmonės? Detalesnė bendrojo vidaus produkto struktūros analizė pagal išlaidų straipsnius atskleidžia įdomų faktą. Pasirodo, jog kasmet nuosekliai didėja tik šalies Vyriausybės vartojimo išlaidos. Kitaip sakant, kai tik Lietuva daugiau pagamina, bendro darbo vaisiais pirmiausia pasinaudoja valdžios struktūros!

Kaip neseniai Lietuvos ryte rašė finansų analitikė M.Starkevičiūtė, didžiausia Lietuvos problema – jau ne ekonomikos nuosmukis, bet labai blogas ūkio valdymas. Pasak M.Starkevičiūtės, jei kas ir bankrutuoja šalyje, tai bankrutuoja viskas, kas susiję su senąja sovietų Lietuva – valstybės biudžetas, valdomas buvusios nomenklatūros, valstybiniai bankai, gausiai kreditavę gerų bičiulių „biznį“, įmonės, pastatytos anais laikais tik tam, kad pririštų Lietuvos ūkį prie Rusijos, žemės ūkio bendrovės, tvarkomos kolūkiniais metodais, ir ta dalis privataus verslo, kurią, panaudodami partinius ir specialiųjų tarnybų pinigus, buvo įkūrę ir valdė komunistų partijos ir komjaunimo funkcionieriai.

Naujoji Lietuva, nelaukianti iš nieko malonių bei įveikdama valdžioje esančios nomenklatūros pasipriešinimą, dirba sėkmingai. To darbo rezultatus mato visas pasaulis. Jokia valdžia neturi teisės teigti, kad tai yra jos nuopelnas, nes šalies gerovės pagrindas buvo, yra ir bus Lietuvos žmonių darbštumas ir sumanumas. Juo labiau, kad 1995 metais net 65 proc. valstybės BVP buvo sukuriama privačiame sektoriuje. Tačiau tai taip pat dar užkulisiai. Šis pagerėjimas rinkimų rezultatų nenulems. Tačiau įtaką jau darys. Drįstu teigti, kad Vilniuje, Klaipėdoje, Palangoje ir kituose labiau prakutusiuose miestuose rinkimus turėtų be išimties laimėti dešinieji. Čia jau susikūrė sluoksnis, kuris nieko bendro su socializmu nebenori turėti.

Rimvydas Valatka

Vilnius, 1996.VIII.19

Jau dabar visiems, kuriems nesvetimi Lietuvos ir tarptautinės intelektualinės kultūros rūpesčiai, aišku, kad Vytauto Kavolio netektis skaudžiai ir ilgai atsilieps tiek Lietuvos humanistikai ir socialiniams mokslams, tiek visai tarptautinei humanitarų ir socialinių mokslininkų bendrijai. Savaime suprantama, visus mus, draugavusius ir bendradarbiavusius su Vytautu, persmelkia ta pati mintis, pažerianti virtinę klausimų: o kas gi laukia *Metmenų* ar net visos Santaros-Šviesos? Ką daryti vos beužgimstančiai Lietuvos sociologijai, kurios profesinei bei intelektualinei savimonei, o gal net ir akademiniam atsistojimui ant kojų, lemiamos reikšmės turėjo pasaulinio garso lietuvių sociologo parama ir konsultacijos? Ar užteks jėgų nuolatos sau pačiai iššūkį mesti mūsų lituanistikai, į kurios atsinaujinimą bei rėmimąsi kokybiškai nauja episteminė programa tiek vilčių dėjo Kavolis? Ar ir toliau vaisingai bus plėtojamos Lietuvos kultūros istorijos studijos, į kurias taip prasmingai įsiterpė (o sykiu ir taip ryškiai jas įtakojo) *Sąmoningumo trajektorijos*, *Epochų signatūros* bei *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*? Ar neužges Kavolio tiesiogiai įtaigotos tarpdisciplininės studijos lietuvių humanistikoje ir socialiniuose moksluose, daugelį jaunųjų akademikų jau išvadavusios nuo mūsų mokslą smelkto persmelkusio korporatyvizmo, cechinio mąstymo ir savosios profesinės gildijos diktato?

Bet daugybė kitokių, nors ne mažiau skaudžių, klausimų bei problemų kyla ir tarptautinei mokslinei/akademinei bendrijai, jau nekalbant apie Kavolio bendradarbius JAV. (Iš esmės šioji klausimų grandinė galėtų būti nusakyta paprasčiausiu retoriniu klausimu: kuo ir kaip pakeisti nepakeičiamą žmogų?) Dickinsono kolegija, kurioje Kavolis dėstė 31 metus, neteko ne tik paties garsiausio, labiausiai tituluoto savo profesoriaus (1970 metais Kavolis tapo Dickinsono kolegijos sociologijos profesorium, o 1975 metais – Charles'o A. Dana vardo lyginamųjų civilizacijos studijų profesorium), bet ir ištisos mokymo programos įkvėpėjo ir pradininko. Būtent Kavolio nuopelnas, kad Dickinsono kolegija tapo pripažintu komparatyvistikos židiniu. Čia į studijų programą buvo įtrauktas reikalavimas, kad kiekvienas studentas per bakalauro studijų ciklą privalo išklausyti bent du kursus iš nevakarietiško civilizacijų kultūros ar politinės minties istorijos. Kavolio pastangomis čia buvo pradėtas redaguoti ir leisti Tarptautinės lyginamųjų civilizacijos studijų draugijos biuletenis, vėliau išaugęs į oficialų tarptautinį komparatyvistų žurnalą *Comparative Civilizations Review* (nuo pirmosios žurnalo gyvavimo dienos Kavolis buvo vienas iš jo redaktorių). Be daugelio kitų pasaulinio garso komparatyvistų, šio žurnalo redkolegijos narė buvo ir Marija Gimbutienė. O ką jau bekalbėti apie Kavolio inicijuotą garsų tarpdisciplininį seminarą (surinkdavusių daugelį žymių Amerikos mokslininkų), kurį iki šiol mini jo kolegos Dickinsone.

Ne tik *Comparative Civilizations Review* (Kavolio pradėtas redaguoti 1978 metais), bet ir pati Tarptautinė lyginamųjų civilizacijos studijų draugija yra Kavolio kūrinys. Draugiją Kavolis subūrė kartu su savo bičiuliu, JAV komparatyvistinės minties pradininku ir patriarchu Benjaminu Nelsonu. 1977 metais mirus Nelsonui, pirmajam Tarptautinės lyginamųjų civilizacijos studijų draugijos prezidentui, Kavolis tapo antruoju Draugijos prezidentu. Šias pareigas jis ėjo dvi kadencijas (1977 - 1983 m.). Su Nelsonu Kavolį siejo ir tiesioginio mokslinio bendradarbiavimo saitai. Siekdami nutrinti perdėtai griežtas ribas tarp socialinių ir humanitarinių mokslų, o sykiu ir padaryti našią daugiadisciplininėmis bei tarpdisci-

DIDŽIOJO CIVILIZACIJŲ TEORETIKO NETEKUS

plininėmis studijomis pagrįstą lyginamąją perspektyvą, jie pradėjo plėtoti civilizacinės analizės metodologiją (iš pradžių Kavolis su Nelsonu ją buvo pakrikštiję skambiu daugiaaukščiu, bet taip ir neprigijusiu terminu „psichoistorinė antroposociologija“).

Civilizacinė analizė turėjo įgyvendinti didžiąją Kavolio teorinę ambiciją – sukurti tokią metodologinę prieigą, kuri aprėptų civilizacijas kaip simbolines konstrukcijas, iš kurių istorijoje veikiantys žmonės semiasi simbolinių reikšmių aplinkos pasauliui bei sociumui interpretuoti, o kartu ir sau patiems suprasti. Socialinius mokslus ir humanistiką sujungianti, daugybę metodologinių prieigų ir analitinių perspektyvų įteisinanti civilizacinė analizė vertintina kaip neabejotinas lūžis sociokultūrinės analizės sferoje. Viena vertus, ji įgalino Kavolį pateikti naują civilizacijos sampratą, pabrėžiančią, jog civilizacija apibrėžtina ne tik kaip simbolinė konstrukcija ar simbolių reikšmių konsteliacija, bet ir kaip jungtis tarp socialinės struktūros ir simbolinės organizacijos. (Tad civilizacinės analizės rėmuose jau buvo nebeįmanoma nors kiek rimčiau traktuoti ir svarstyti civilizacijos sampratos, civilizacijas tapatinančios arba su didžiaisiais geopolitiniais dariniais, arba tiesiog su imperijomis.) Kita vertus, civilizacinė analizė išakmiai reikalavo iš naujo apsvastyti bei įprasminti kultūrinės dokumentacijos vietą ir svarbą sociokultūrinėje analizėje.

Kiekvienos sociologiškai, t.y. empiriškai ir teoriškai, identifikuojamos civilizacijos socialinę struktūrą ir simbolinę organizaciją tirianti civilizacinė analizė siekė aprėpti ne tik struktūrų analizę, bet ir žmogiškosios vidujybės, t.y. jo/jos vidinės savasties, interpretaciją (beje, Kavolis griežtai skyrė analizės ir interpretacijos sąvokas). Štai kodėl Kavolis ypatingą dėmesį skyrė emocijų ir jų niuansų, sąmoningumo trajektorijų, socialumo ir socializacijos pokyčių, savęs ir kito supratimo teoriniam nusakymui. Bene pirmasis visoje nūdienos Vakarų sociologijoje jis supratto lemiamą kultūrinės dokumentacijos svarbą sąmonės tendencijų ir sąmoningumo vektorių tyrinėjimui: dailės, poezijos, prozos ir dramaturgijos kūrinii, šventraščių ir kitokių religinių tekstų, laiškų ir dienoraščių studijavimas Kavoliui tampa keliu, vedančiu į paslėptosios, empiriškai neapčiuopiamos pavienio individo, visuomenės ir kultūros buvimo bei sklaidos pusės teorinį artikuliaciją. Štai iš kur ypatingas Kavolio dėmesys religijos sociologijai, nė neminint didžiulio jo įnašo į vadinamąsias paribio disciplinas – kultūrinę psichologiją (kuriai jis ir davė bene didžiausią postūmą), meno sociologiją (veikalas *History on Art's Side*), dailės docilogiją (Kavolį galima drąsiai vadinti šios disciplinos pagrindėju – jo novatoriškas veikalas *An Artistic Expression: A Sociological Analysis* buvo išverstas į švedų ir ispanų kalbas; man belieka tik priminti gerai žinomą faktą, kad po to, kai pasirodė ši knyga, *Encyclopedia Britannica* pasiūlė Kavoliui jai parašyti visus straipsnius iš dailės sociologijos), literatūros sociologiją (pastarąją plėtodamas Kavolis padarė reikšmingą įnašą ir į literatūros teoriją), kultūros sociologiją (Edwardas Tiryakianas, žymus nacionalizmo tyrinėtojas, vienas iš garsiausiųjų nūdienos JAV sociologų, Kavolio doktorantūros studijų draugas Harvarde, laikė Kavolį pačia iškiliausia figūra Amerikos kultūros sociologijoje – pasak Tiryakiano, tiltine asmenybe, sujungiančia kultūros sociologiją ir bendrąją sociologinę teori-

ją) ir civilizacijos sociologiją.

Kavolis sunkiai išsitemko sociologijos ribose. Nors Harvardo daktaras, Tolcotto Paronso ir Pitirimo Sorokino auklėtinis savo akademinę karjerą pradėjo darbais iš „grynosios“ sociologijos, jis netruko pranaokti kognityvines ir epistemines sociologijos ribas (beje, lygiai tas pats pasakytina apie visus didžiuosius sociologus: į sociologiją ateinama iš kitų disciplinų, o galiausiai patenkama į filosofinio ar epistemologinio lygmens problematiką – nesvarbu, ar kalbėtume apie iš filosofijos į sociologiją atėjusį Emile Durkheimą, ar apie buvusį ekonomistą teoretiką Maxą Weberį, ar apie Louis Dumont'ą, kuriam sociologija tapo tiltu iš socialinės antropologijos į struktūrinę idėjų istoriją). Visuose be išimties Kavolio veikaluose svarstoma socialinio pažinimo, t.y. epistemologinio lygmens, problematika; apibrėžiant metodą ir išryškinant atramines sąvokas, visada nubrėžiamos ir sociologijos, kaip mokslo *sensu stricto*, ribos; galiausiai iš viso šito būtinai paaiškėja, kad sociologija tėra ryšio užmezgimo su kitomis disciplinomis galimybė, o kartu ir tiltas į kitas visuomenės bei civilizacijas.

Tokio diskursyvinio Vytauto Kavolio minties žemėlapiu braižymas leidžia susekti ne tik jo tarpdisciplininio galvojimo pagrindus bei pėdsakus, bet ir pagarbiai skeptiško Kavolio požiūrio į pačius socialinius mokslus ištakas. (Jis pasižymėjo ištiseta savybe skeptišką ir kritišką mintį suderinti su tikra, nemeiluota pagarba; tik perpratus šį jo mąstymo bruožą ir tegalima suprasti, kaip jam pavyko savo laisvą išpaireigojimą ir ryžtingą atsidedimą Lietuvai bei lietuvybei suderinti su griežta, o kartais ir negailestingai kandžia, sarkastiška išsivijos ir pačios Lietuvos socialine bei kultūrine kritika.) Socialiniai mokslai jam (visai kaip ir Algirdui J. Greimui, nuolatos pabrėždavusiam humanitarinių ir socialinių mokslų nebrandumą ir todėl vadinusiam juos viso labo moksliniais projektais, o ne mokslais) atrodė nebrandūs ir kiek pretenzingi – ir dėl savo tariamos prognostinės galios suabsoliutinimo (Kavolis ne sykį yra pastebėjęs, jog šiuo požiūriu socialiniai mokslai yra patyrę tokių *fiasco*, kad neretai kyla klausimas apie bent jau minimalų jų praktinį efektyvumą: jie nepajėgė numatyti nei komunizmo žlugimo, nei Japonijos ir visos Rytų Azijos ekonominio augimo, o skubėjimas paskelbti ideologijų eros pabaigą septintojo dešimtmečio jaunimo kontrkultūros ir studentų revoliucijos išvakarėse apskritai vertintinas kaip juokingas nesusipratimas), ir dėl kultūrinės dokumentacijos ignoravimo.

Kad ir kaip būtų, Kavolio išplėtotoji civilizacinė analizė (ypač daug dėmesio šiai lyginamųjų civilizacijos studijų metodologijai skirta paskutiniojoje jo knygoje *Civilization Analysis as a Sociology of Culture*, parodžiusioje 1995 metais) anaipol nereiškia kontrastingų disciplinų kratinio ar teorinio galvojimo bei empirinio tyrinėjimo griežtumo stokos. Viena vertus, civilizacijos analizė Kavolio veikaluose reiškiasi kaip daugiadisciplininiai ir tarpdisciplininiai rėmai, kuriuose susiduria, viena kitą papildo ir apglobia (hierarchinio komplementarumo ryšiais, kaip paskytų Kavolio didžiai vertintas prancūzų sociologas ir idėjų istorikas Louis Dumont'as) įvairios sociologinės disciplinos, literatūros teorija, kultūros teorija, simbolinė antropologija, intelektualinė istorija ir įvairios paribio disciplinos.

Nelengva būtų surasti tokią humanistikos ir so-

cialinių mokslų temą, problemą ar discipliną, prie kurių nebūtų prisilytėjusi ar į savo galingai pulsuojančios, bet visada jautrios ir elegantiškos teorinės minties kontekstą neintegravusi Kavolio sociokultūrinė analizė. Kaip taikliai yra patebėjęs Arūnas Sverdiolas, po trumpučiais, sunkiai pamėgdžiojamais jo minties brikoliažais glūdi masyvūs teoriniai pamatai. Pridurčiau: sykiu ir it chirurgo skalpelis aštrių analizės instrumentų rinkinys, kurį Kavolis nuolatos kruopščiai inventorizuodavo, atnaujindavo ir papildydavo. Šis Kavolio analizės lengvumas, lydimas rafinuotos teorinės minties elegancijos ir humoro žaismo, klaidindavo ir įtarimą keldavo ne vienam kariniam diletantui: jokios kančios, jokio komplikotumo, viskas pernelyg paprasta ir aišku! Nieko nepadarysi – aristokratiška mintis nepripažįsta nei prakaito, nei skausmingų grimasų akompanimento. Niekam nematomas ir sunkus darbas nutrūna darbo pėdsakus. Čia ir slypi didžioji meistrystės paslaptis.

Kita vertus, civilizacijų analizei skirti Kavolio veikalai, kuriuose apstu istorijos filosofijos, kultūros filosofijos ir apskritai socialinės filosofijos implikacijų, pasižymi ypatingu atidumu faktui, rimtu empirinio tyrimo traktavimu, pagarba ir ištikimybe empirinio akivaizdumo principui, o sykiu ir jo garsiuoju jautrumu reikšmingoms detalėms, iš kurių ir tegalima teoriškai rekonstruoti socialinę sociokultūrinę visumą. (Vytautas žaismingai prisipažindavo, kad dėl šitų savo intelektualinių preferencijų niekada nebūtų galėjęs tapti filosofu – jo skoniui ir vaizduotei gero kai priimtinesnė buvo darna ir jungtis tarp empirinio tyrinėjimo ir teorinės konstrukcijos, o ne visiškai atsijusi, savęs pačios kritiškai neapklaušinėjanti teorinė spekuliacija.) Kavolis – ideografinis teoretikas *par excellence*. Lygindamas kitus du didžiuosius nūdienos civilizacijų teoretikus Louis Dumont'ą ir Shmuelį Noah Eisenstadtą, jis yra padaręs svarbią perskyrą tarp ideografinio ir nomotetinio principų civilizacijos sociologijoje: ideografiniai teoretikai (prie jų Kavolis priskiria Dumont'ą, bet prie jų galima drąsiai priskirti ir patį Kavolį) siekia aiškintis, kas sukuria civilizaciją, t.y. jie siekia suprasti, kas pavienę civilizaciją pavertė tuo, kuo ji yra tapusi istorijos vyksme, o nomotetiniai mąstytojai (Eisenstadtas) į civilizacijas žvelgia tiesiog kaip į informacijos šaltinius, naudotinus bendrosios sociologinės teorijos rentimui.

Ypatingas jautrumas reikšmingai detalei ir pavienės civilizacijos simbolinės organizacijos branduoliui neabejotinai išskiria Kavolį iš kitų civilizacijos teoretikų. Ne tik civilizacinė analizė (greta Kavolio paminėtini tokie jos plėtotojai kaip Benjaminas Nelsonas, Alfonsas Kroeberis, Shmuelis Noah Eisenstadtas, Louis Dumont'as, Edmundas Leitesas, Eugene'as Victoras Walteris), bet ir sąmoningumo istorijos metodologija (konstruota paties Kavolio, Dumont'o, Haydeno White'o, Philippe'o Arieso, Michelio Foucault) žymi ilgametes Vytauto Kavolio pastangas priartinti mus prie to, ką jis vadino civilizacijų polilogu ir tarpcivilizacinio diskurso universumu. Be jokios abejonės, šios metodologijos visu pirma įgalino Kavolį tyrinėti didžiąją jo gyvenimo teorinę problemą – istorinę ir kultūrinę vaizduotę (pastarųjų jokių būdu neatsiejant nuo moralinės vaizduotės); bet sykiu Kavolį nuolatos domino skirtingų visuomenių ir civilizacijų kultūrinio komunikavimo bei susikalbėjimo galimybės.

Greičiausiai dėl šios priežasties Kavolis ne iki galo pasitikėjo, jo paties žodžiais tariant, vieno rakto teorijomis, universaliu metodo visrakčiu atrakinančiomis kontrastingas, viena kitos suprasti nepajėgiančias, visiškai skirtingai organizuotas civilizacijas

(prie tokių vieno rakto teoretikų, iš vieno pagrindo ar branduolio išvedančių ištisą moderniąją idėjų ir vertybių konfigūraciją, o kartu ir demonstruojančių prarają, žiojėjančią tarp civilizacijų, Kavolis priskyrė Francis'ą Hsu, Oswaldą Spenglerį ir net Eisenstadtą su Dumont'u, neminėdamas smulkesnių autorių). Tokioms teorijoms jis priešpriešino daugiaplotmes teorijas, prie kurių priskyrė Florence Kluckhohn ir savo paties koncepcijas. Pastarosios, pasak Kavolio, aptinka didžiuosius tarpcivilizacinius ir transcivilizacinius procesus bei reiškinius, kurie neaplenkia nė vienos civilizacijos. Prie tokių transcivilizacinių invariantų Kavolis priskyrė tapatybę ir sąžinę – dimensijas, kurias jis pats aptiko Vakarų, judaizmo, islamo, budizmo, indų, kinų ir visų kitų istoriškai identifikuojamų civilizacijų kultūrinėje dokumentacijoje.

Tad nenuostabu, kad moralinės vaizduotės ir dorovinančių kultūrų tyrimas Kavolio civilizacijų teorijoje tiesiogiai yra susijęs su kitomis lyginamosiomis istorinės ir kultūrinės vaizduotės studijomis. Ypač tai pasakytina apie garsią jo studiją *Moralizing Cultures*, išėjusią 1993 metais. Teorinis ir moralinis jautrumas, teorinė klausia ir sąžinės balsas, teoretizavimo galia ir visus žmogaus sielos obertonus pagaunanti bei kūrybingai išplėtojanti moralinė vaizduotė – šitie dalykai tiek paties Vytauto Kavolio asmenybėje, tiek jo civilizacijų teorijoje yra taip susipynę, kad juos galima laikyti tiesiog vienas kito nuolat besišaukiančiais egzistenciniais papildiniais. Jie vienas kitą papildė taip pat, kaip „Tu“ dimensija papildė „Aš“ dimensiją; kaip kitas papildė mane; kaip kita visuomenė ar civilizacija papildė manąjį socialinį ar civilizacinį kontekstą atverdama man kažką, kas mano pasaulyje ilgą laiką buvo ignoruojama ir slopinama arba užmiršta ir nuvertinta. Taip lyginamosios civilizacijų studijos sutampa su savosios visuomenės ir kultūros kritika. Vytauto Kavolio teorinė kūryba mums nubraižo reto tikslumo visuomenės ir kultūros kritikos genezės diskursyvinį žemėlapi.

Kavolis yra nuvainikavęs ne vieną nūdienos Vakarų socialiniuose moksluose išgalėjusią poziciją. Ilgą laiką Vakaruose niekam nė mažiausių abejonių nekėlė teiginys, jog istorija ir istorizmas yra išskirtiniai vakarietiškos sąmonės reiškiniai. Šis teiginys būdavo iliustruojamas pavyzdžiu, kad esą nevakarietinėse civilizacijose niekada nėra buvę autobiografijos žanro. Vakarietiškais istorijos jausmo pagrindais buvo suabejota, kai paaiškėjo, kad Kinijoje autobiografijos žanras klestėjo dar prieš Kristų (Vakaruose jis kildinamas iš Renesanso epochos). Galutinai ši mitą išskleidė Kavolio tyrinėjimai, atidengę įvairias istorijos, kaitos, savistabos ir autobiografijos sampratas skirtingose civilizacijose (Dickinsono kolegijoje Kavolis skaitė teorinį kursą apie autobiografijas Vakaruose ir nevakarietinėse civilizacijose).

Kavolis buvo vienas iš tų retų teoretikų, kuriems neiškyla jų intelektualinio ir/ar moralinio integralumo problemos. Visus jį jaudinusius ir dominusius klausimus jis sugebėjo teoriškai tematizuoti, artikuliuoti ir išskleisti savo koncepcijoje. Blogio problema virto lyginamąja blogio modelių ir sampratų studija; domėjimasis ir nerimas dėl socialiniame pasaulyje išgalėjusio smurto ir destruktijos paskatino lyginamąsias socialinės patologijos studijas. Socialiniai mokslai, praturtinti kultūrine dokumentacija ir lyginamąja perspektyva, Kavoliui tapo ne tik analizės ir interpretacijos instrumentais, bet ir keliu į savęs ir žmogiškosios egzistencijos supratimą. Kitaip tariant, socialiniai mokslai Kavoliui tapo egzistencinę ir socialinę patirtį fiksuojančiais bei įprasminančiais arba tiesiog egzistenciniais mokslais.

Vytautas Kavolis (1983 m. nuotrauka)

Mėgdamas kaip galima glausčiau apibūdinti Vytautą Kavolį kaip civilizacijų teoretiką, mąstytoją ir intelektualą, mintimis grįžtu prie Kavolio žodžių apie Mariją Gimbutienę (tai pasakyta Kavolio parašytame *in memoriam* Marijai Gimbutienei): pavadinęs Gimbutienę ištisos civilizacijos atradėja, svarbiausiąją jos mokslinio darbo ir analitinio jautrumo savybę Kavolis įvardijo kaip transcivilizacinę empatiją. Esu įsitikinęs, kad transcivilizacinė ir apskritai intelektualinė empatija yra ir paties Vytauto Kavolio mąstymo stiliaus ir neužmirštamo bendravimo su kitais žmonėmis integralinė charakteristika. Lietuvos istoriją ir kultūrą jis kontekstualizavo, paties Vytauto žodžiais tariant, savęs-ir-pasaulio idiomoje ir išgyveno kaip savo asmeninę dramą (be abejo, tai savo kritikos ir nuolatinių apmąstymų objektui išipareigojusio visuomenės ir kultūros kritiko drama). Lygiai taip pat Kavolis galėdavo persiimti (suprantama, laikinai ir veikiau sąmoningai palaikomo bei skatinamo vidinio dialogiškumo sumetimais) sau visiškai svetima politinė pozicija ar net kultūrinė logika. Jis siekė suprasti savo analizės ir / ar kritikos objektą – ne išsityčioti, ne demonstruoti, ne tuščiai ir nevaisingai pasipiktinti, bet suprasti. *Neque lugere, neque indignari, sed intelligere* – šia Spinozos maksima Vytautas Kavolis nuosekliai vadovavosi visose savo daugialypės intelektualinės ir kultūrinės veiklos srityse.

Vytautas Kavolis labai lengvai, be jokio vidinio konflikto ar įtampos derino liberalų kosmopolitą ir išipareigojusį, pasišventusį lietuvių pasaulinio masto teoretiką bei akademinį profesionalą ir Lietuvos kultūrininką; tarptautinio komparatyvistų žurnalo redaktorių ir *Metmenų* redaktorių; griežtą, kritišką, preciziškai samprotaujantį tarptautinio rango specialistą ir nepaprastai geranorišką, kilniadvasišką Lietuvos „deimančiukų“ ieškotoją. Turbūt tai ir reiškia socialinę tikrovę suvokti savęs-ir-pasaulio idiomoje – mėginti suprasti viską, kas tik nusipelno pagarbos analizės ir kritikos, sykiu su niekuo iki galo nesusitapatinant ir neprarandant savo paties laisvės ir tapatybės.

Leonidas Donskis

P.S. Šį straipsnį autorius taip pat spausdina Kultūros barų žurnale (1996 m., nr.8-9)– Red.

LIETUVOS ŪKIO MAKROEKONOMINĖ BŪKLĖ

Lietuvos ekonomikoje per praėjusius metus po nepriklausomybės atkūrimo (1990 m. kovo 11 d.) vyko esminiai pasikeitimai. Vietoje funkcionavusios neefektyvios komandinės planinių užduočių sistemos buvo formuojami nauji rinkos ekonomikos ūkio santykiai. Ekonominė reforma pradėta kainų liberalizavimu ir Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymo priėmimu, tęsiama ir gilinama. Kainų liberalizavimas iš esmės užbaigtas, išskyrus tik namų ūkiams tiekiamos energijos (šiluma, elektra, dujos), ryšių ir transporto paslaugų, būtinojo asortimento vaistų ir vaistinių medžiagų, žemės ir žemės gelmių turto, nenukirsto miško kainas.

Lietuva 1992 metų balandžio mėnesį įstojo į Tarptautinį valiutos fondą. Pastoviai rengiamas ir tikslinamas Lietuvos ekonominės politikos memorandumas. Jame numatytas pinigų, fiskalinės ir bankų politikos priemonių kompleksas.

1993 metų birželio 25 d. įvesta nacionalinė valiuta – litas. Po detalios analizės Vyriausybė, siekdama ekonomikos stabilumo, nutarė laikytis fiksuoto nacionalinės valiutos kurso: 1 litas prilygintas 0,25 JAV dolerio.

Vienas pagrindinių svertų, įtvirtinant rinkos santykius, yra valstybinio turto perdavimas privačios nuosavybės. Lietuvos valstybė pasirinko valstybės turto privatizavimą už „investicinius čekius“ kaip labiausiai socialiai tinkamą to meto sąlygomis, išduodama kiekvienam Lietuvos piliečiui numatytą jų kiekį.

Nuo privatizavimo pradžios (1991 m. rugsėjo mėn.) Lietuvoje privatizuota 5714 objektų arba 86 proc. visų numatytų privatizuoti objektų skaičiaus. Privatizuotas valstybinis kapitalas sudaro 3,4 mlrd. litų. Tai sudaro apie 30 proc. viso valstybės turto arba apie 81 proc. numatyto privatizuoti valstybinio kapitalo. Didžiausia valstybinio kapitalo dalis – 2,6 mlrd. litų, parduota privatizuojant viešo akcijų pasirašymo būdu (78 proc. viso privatizuoto valstybinio kapitalo). Skelbiant konkursus geriausiam verslo planui parengti privatizuota 10,9 proc., aukcionuose parduota 2,3 proc., už laisvai konvertuojamą valiutą – 0,8 proc. valstybinio kapitalo. Apie 8 proc. viso privatizuoto valstybinio kapitalo nupirko privatizuotų įmonių akcininkai ir tų įmonių dirbantieji, pirkdami likusį po privatizavimo valstybinį kapitalą.

Pasiektas gana aukštas atskirų ūkio šakų privatizavimo lygis. Pramonėje privatizuota 88 proc. numatyto privatizuoti valstybinio kapitalo, statyboje – 97 proc., buitiniame gyventojų aptarnavime – 97 procentai.

Privatizavimo pradžioje didžiausią paklausą turėjo mažos prekybos, visuomeninio maitinimo bei buitinio aptarnavimo įmonės. Tačiau privatizavimo procesas pastoviai buvo tobulinams, nustatant palankesnes privatizavimo sąlygas bei pritraukiant daugiau pirkėjų.

Padėtis privatizuotose įmonėse yra labai įvairi. Ryškiausi teigiami privatizavimo rezultatai yra matomi prekybos, visuomeninio maitinimo bei paslaugų sferose. Pramonės įmonės, anksčiau gaminusios produkciją kuri buvo išvežama iš Lietuvos, yra atsідūrusios sunkioje ekonominėje padėtyje, nes sėkmingam jų darbui reikalingas gamybos perorientavimas, kuris be papildomų investicijų yra sunkiai įmanomas. Tačiau dalis privatizuotų pramonės įmonių dirba sėkmingai.

Kartu su pramonės įmonių turto privatizavimu vyko ir žemės ūkio įmonių bei butų privatizavimas. Šiose srityse privatizavimas iš esmės yra baigtas –

privatizuota 99 proc. žemės ūkio įmonių turto bei 95 proc. valstybei priklausiusių butų.

1995 metais buvo nuspręsta baigti valstybinio turto privatizavimą už investicinius čekius. 1995 metų liepos mėnesį priėmus Lietuvos Respublikos Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymą, pradėtas vykdyti antrasis privatizavimo etapas Lietuvoje tik už pinigų rinkos kainomis. Tuo buvo siekiama vykdyti aktyvią investicijų paiešką, kurti naujas darbo vietas, gerinti darbo jėgos panaudojimą, tobulinti gamybos struktūrą bei maksimaliai didinti pinigines pajamas už privatizuojamą turtą. Bus taikomi šie privatizavimo būdai:

- tiesioginės derybos bei nuoma su išsipirkimu;
- viešas akcijų pardavimas;
- viešas konkursas;
- viešas aukcionas.

Visi pirkėjai privatizavime dalyvaus lygiomis teisėmis.

Vykdam šį privatizavimo etapą bus galutinai suformuotas santykis tarp valstybinio ir privataus ekonomikos sektorių. Rengiant objektus privatizavimui bus taikomas įmonių restruktūrizavimas ir sanavimas.

Sudėtingas ekonomikos reformos vyksmas neapsiėjo be nuostolių. Bendras vidinis produktas (BVP) 1994 metais sudarė tik 38 proc. 1989 metų lygio. Pirmieji ekonominio aktyvumo didėjimo požymiai pasirodė 1994 metais – šalies bendras vidinis produktas padidėjo 1 procentu. 1995 metais BVP turėtų padidėti dar daugiau (Statistikos departamentas nepateikė galutinio BVP skaičiavimo). Apie 62 procentus BVP sukuria privačiame sektoriuje.

1995 metais pirmą kartą po nepriklausomybės atkūrimo pagyvėjo pramonė. Respublikos išgaunamosios ir apdirbamosios pramonės įmonės pateikė vartotojams produkcijos (palyginamosiomis kainomis) 1 proc. daugiau nei 1994 metais (1994 m., palyginti su 1993 m., pramonės produkcijos buvo parduota – 29,8 proc. mažiau).

Visoje išgaunamosios ir apdirbamosios pramonės produkcijos apimtyje 1995 metais (veikiančiomis kainomis) didžiausią dalį sudarė (procentais):

- maisto produktų ir gėrimų pramonė. 32,6
- naftos perdirbimo produktų pramonė. 14,2
- tekstilės pramonė. 7,2

Pasiektas parduotos produkcijos apimčių padidėjimas šiose šakose (procentais):

- cheminių medžiagų ir produktų pramonėje. 43,2
- tabako produktų pramonėje. 45,1
- transporto priemonių pramonėje. 34,0
- celiuliozės, popieriaus ir popieriaus dirbinių pramonėje. 15,0
- gatavų metalo dirbinių pramonėje. 9,6

Tačiau kitose pramonės šakose produkcijos apimtys toliau mažėjo.

Didžiausią parduotos produkcijos nuosmukį 1995 metais, lyginant su 1994 metais, patyrė šios pramonės šakos (procentais):

- raštinės mašinų ir kompiuterių pramonė -32,5
- durpių kasimas ir aglomeracija. -23,7
- elektros įrengimų ir prietaisų pramonė. . -21,9
- mašinų ir įrengimų pramonė. -20,7
- medicininis, tikslųjų ir optinių įrankių pramonė. -20,1

- akmens, molio ir smėlio gavyba. -19,7
- naftos perdirbimo produktų pramonė. . . -16,5

Pastaruoju metu pastebimai auga Lietuvos pramonės potencialios galimybės, gerėja produkcijos kokybė, didėja chemijos pramonės produkcijos, tekstilės, medienos ir jos dirbinių eksportas. 1996 metų I ketvirtį, palyginus su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, išgaunamosios ir apdirbamosios pramonės parduotos produkcijos apimtys padidėjo 9,8 proc., elektros, dujų ir vandens tiekimo apimtys – 29,1 procento.

Sunki padėtis susiklostė žemės ūkyje. Nežiūrint į tai, kad pastaraisiais metais buvo priimta nemažai priemonių, nukreiptų žemės ūkio stabilizavimui, ši prioritetinga šalies ūkio šaka išgyvena sudėtingą laikotarpį. Toliau vyksta žemės ūkio bendrovių irimas. Smulkūs ūkininkų ūkiai vos išsilaiko, dirbdami dažniausiai primityvaus ūkininkavimo būdais. Trūkstant lėšų, technikos, brangstant energetiniams ir kitiems materialiniams ištekliams, blogėja žemės panaudojimas, didėja dirvonuojančios žemės plotai.

Bendroji žemės ūkio produkcija 1995 metais, lyginant su 1994 metais, padidėjo 2 procentais (iš ankstiniai statistikos duomenys). 1994 metais, lyginant su 1993 metais, bendroji žemės ūkio produkcija buvo sumažėjusi 18 procentų.

1995 metais išauginta daugiau augalininkystės produkcijos (išskyrus grūdus). Visų kategorijų ūkiuose iš hektaro prikulta po 18,5 cnt grūdų, prikasta po 128 cnt bulvių, 284 cnt cukrinių runkelių, išauginta 140 cnt linų pluošto iš hektaro. Lyginant su 1994 metais, grūdų bendras derlius 1995 metais sumažėjo 9 proc., bulvių padidėjo 45 proc., daržovių – 30 proc., cukrinių runkelių – 50 proc., linų pluošto – net 2,1 karto.

1995 metais mėsos ir pieno pagaminta mažiau dėl gyvulių skaičiaus sumažėjimo. Likviduojantis žemės ūkio bendrovėms (apie 500), praėjusiais metais bendrovėse ir įmonėse laikomų galvijų ir karvių skaičius sumažėjo penktadaliu.

Ūkininkų ir kitų gyventojų ūkiuose pagamintos produkcijos dalis bendroje gamyboje sudarė: grūdų – 65 proc. (1994 m. buvo 60), bulvių – 99 proc. (98 proc.), cukrinių runkelių – 55 proc. (50 proc.), gyvulių ir paukščių – 54 proc. (51 proc.), pieno – 81 proc. (75 proc.).

Daugiausia teigiamų poslinkių buvo pasiekta stabdant infliaciją. Lietuvos Respublikos Vyriausybės vykdomos griežtos fiskalinės ir monetarinės politikos rezultate infliacijos lygis sumažėjo nuo 1163 proc. 1992 metais iki 35,7 proc. 1995 metais. Šiomet numatomas metinis infliacijos lygis – 20 procentų.

Didėjant darbo produktyvumui ir esant ribotai paklausai, didėja nedarbo lygis. Vidutinis nedarbo lygis 1995 metais sudarė 6,1 procento.

Vis dar deficitinis Lietuvos nacionalinis biudžetas (1994 m. -313,1 mln. litų, 1995 m. -438,8 mln. litų). Didžiausią biudžeto pajamų dalį 1995 metais sudarė vidaus prekių ir paslaugų mokesčiai – 45 proc., pajamų, pelno ir kapitalo mokesčiai – 39 proc., iš jų fizinių asmenų pajamų mokesčiai – 29,3 procento. Daugiausia biudžeto lėšų buvo skirta socialinei sferai – 48,1 proc., iš jų švietimui – 21,8

proc., sveikatos apsaugai – 14,3 procento.

Nepatenkinamai vykdomas ir 1996 metų nacionalinis biudžetas.

Lietuvos Respublika šiuo metu turi prekybinius ir ekonominius ryšius daugiau nei su 140 pasaulio šalių. Bendra mūsų užsienio prekybos apyvarta 1995 metais sudarė 22,8 mlrd. litų. Tačiau prekybos balansas 1995 metais (-1,2 mlrd. litų) buvo neigiamas. Neigiamą užsienio prekybos balansą sąlygoja nepalanki importuojamų prekių struktūra (importuojama apie 95 proc. visų energijos išteklių).

Pastaraisiais metais kinta prekybos partnerių geografinė struktūra. Lietuvos ūkis nors ir išlaikydami ryšius su NVS šalimis vis labiau persiorientuoja į Vakarų rinkas. Jei 1993 metais prekių apyvarta su NVS šalimis sudarė 62,6 proc. nuo bendros užsienio prekybos apyvartos, o su Vakarų šalimis 37,4 proc., tai 1995 metais atitinkamai buvo 39,8 proc. ir 60,2 procento.

Užsienio prekybos režimas tampa vis liberalesnis. Kaip vienu iš to argumentu galima paminėti tai, kad prekių importas iš valstybių su kuriomis yra pasirašytos laisvosios prekybos sutartys (ES, ELPA, Estija, Latvija) kasmet didėja. Jeigu 1993 m. prekių importas iš tokių valstybių sudarė 24,8 procento, tai 1994 m. pasiekė 41 procento lygį, o 1995 m. – 50 procentų, t.y. pusę visos prekių importo apimtys.

Lietuva yra pasirinkusi atviros ekonomikos kelią: pasirašytos laisvosios prekybos sutartys su Europos Sąjunga, su EFTA šalimis – Norvegija, Islandija ir Šveicarija bei Lichtenšteinu, trišalė laisvos prekybos sutartis su Latvija ir Estija, prekyboje su kai kuriomis šalimis (šiuo metu 21 šalimi) yra taikomi konvenciniai importo muitai.

1992 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos Respublika gavo stebėtojo statusą Bendrajame susitarime dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT'e). Šiuo metu yra baigiami paruošiamieji darbai dėl prisijungimo prie Pasaulinės prekybos organizacijos – WTO (GATT).

Viena iš aktualiausių problemų – investicinio proceso aktyvinimas ir spartus viso gamybinio potencialo atnaujinimas šiuolaikinėmis technologijomis. 1994 metais pavyko išvengti tolesnio investicijų kritimo, o 1995 metais yra pasiektas ir šio augimas. 1994 metais bendros kapitalo investicijos sudarė 2,4 mlrd. litų, 1995 metais – 2,7 mlrd. litų.

Investicinė politika vykdoma, remiantis Vyriausybės patvirtintomis šalies ūkio plėtojimo prioritetinėmis kryptimis, nukreipiant lėšas pirmiausia energetikos, transporto, ryšių komplekso plėtojimui ir gamtos apsaugai bei būtiniausioms socialinėms reikmėms tenkinti.

Iki 1996 metų balandžio 23 d. buvo įregistruota 5082 bendros ir užsienio kapitalo įmonės, kurių įstatinis kapitalas sudaro 1,8 mlrd. litų. Iš jo 1046 mln., litų arba 57,1 proc. priklauso užsienio investuotojams.

Pastaruoju metu pagerėjo reikalai pritraukiant skolintą užsienio kapitalą. Tikimasi, kad 1996 metais užsienio paskolos bendrose investicijose į Lietuvos ūkį sudarys apie 23 proc., kai tuo tarpu 1992 metais jos nesiekė 4 procentus.

Viena iš netradicinių užsienio investicijų pritraukimo į šalį formų būtų laisvųjų ekonominių zonų steigimas Lietuvoje. Numatoma steigti tris zonas prie miestų, esančių prie perspektyvių tarptautinių transporto magistralių ir turinčių gerai išsystytą infrastruktūrą, pakankamus ir aukštos kvalifikacijos darbo išteklius.

Šalies ekonomikos subjektų santykių su užsieniu

rezultatai 1995 metais vertintini nevienareikšmiai. Pirmą, augo užsienio prekybos ir paslaugų apyvarta, didėjo įvairios užsienio finansinės investicijos Lietuvoje, labai išaugo Lietuvos banko oficialiosios atsargos. Antra, palyginti su kitomis Rytų Europos šalimis, išlieka žemas tiesioginių užsienio investicijų lygis, nemažai kapitalo išplaukė iš Lietuvos, o atsiskaitymų su užsieniu ir kiti poreikiai daugiausia buvo dengiami užsienio paskolomis. Gautos iš užsienio paskolos ir lėmė bendrą šalies mokėjimų balanso perversį.

Palyginti su ankstesniais metais, 1995 metų mokėjimų balanso einamosios sąskaitos balanso saldo buvo teigiamas ir sudarė 29,4 mln. litų.

Viena svarbiausių mokėjimų balanso sudėtinių dalių yra užsienio prekybos balansas. Bendroje Lietuvos užsienio prekybos apyvartoje 1995 metais, palyginti su 1994 metais, prekių eksportas augo sparčiau už importą (prekių eksportas padidėjo 33,6 proc., o prekių importas – 28,7 proc.). Tačiau 58,6 proc. eksporto prieaugio sudarė reeksporto prieaugis. Reeksportas 1995 metais sudarė 40,6 proc. bendro eksporto (1994 metais – 34,6 proc.).

Lietuvos ūkio subjektai iš kapitalo investicijų užsienyje (palūkanų, dividendų ir kitų investicijų pajamų forma) gavo 203,4 mln. litų pajamų. Bendras pajamų balanso saldo buvo neigiamas -51,5 mln. litų (1994 m. šis saldo buvo teigiamas 34,2 mln. litų). Tokių ryškių pasikeitimą lėmė tai, kad išaugo išsiskolinimas užsieniui, daugiau parduota Vyriausybės vertybinių popierių nerezidentams.

Šalies mokėjimų balansą gerino iš užsienio neatlygintinai gauta labdara, įvairi praktinė pagalba, piniginės perlaidos ir kiti pervedimai (transferiai). Lietuvos ūkio subjektai iš užsienio gavo labdaros už 155 mln. litų arba 38,75 mln. JAV dolerių.

Bendros Lietuvos ūkio subjektų investicijos užsienyje per 1995 metus padidėjo 190 mln. litų.

Portfelinės investicijos Lietuvoje 1995 metais padidėjo 106,6 mln. litų, iš kurių 81,6 mln. litų sudarė investicijos į Vyriausybės vertybinius popierius (VVP).

Kadangi skolintis valstybės viduje pasidarė sunku, 1995 m. gruodžio 16 d. Vyriausybė, sudariusi sutartį su Japonijos vertybinių popierių fondu „Nomura International plc.“, pirmą kartą išleido 60 mln. JAV dolerių euroobligacijų emisiją. Euroobligacijas reikės išpirkti po dviejų metų (1997 m. gruodžio 22 d.). Už jas vieną kartą metuose bus mokamos 10 proc. palūkanos.

Lietuvos banko oficialiosios atsargos per 1995 metus padidėjo 927 mln. litų arba 231,73 mln. JAV dolerių.

Bendras 1995 metų šalies mokėjimų balanso saldo, įvertinus visus faktiškai užfiksuotus prekių, paslaugų ir finansinius srautus, buvo teigiamas – 2,26 mlrd. litų.

Didelę įtaką Lietuvos ūkio ekonominiam bei socialiniam vystymuisi turės integracijos į Europos Sąjungą procesas. Vienas iš pagrindinių darbų yra Lietuvos teisės harmonizavimas su Europos Sąjungos teisine baze.

Įvairiais būdais yra remiamas smulkus ir vidutinis verslas. Apie 54 mln. litų arba 7 proc. visų užsienio paskolų, gautų Lietuvos valstybės vardu ir pagal Vyriausybės garantijas, jau panaudota smulkiam ir vidutiniam verslui skatinti.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Europos Rekonstrukcijos ir plėtros bankas 1994 m. įsteigė pirmą Lietuvos banką su užsienio kapitalu – Lietuvos

Vystymo banką. Bankas remia privatų sektorių, ypač smulkų ir vidutinį verslą.

Apibendrinant reikėtų pažymėti kai kuriuos reformų eigos Lietuvoje teigiamus momentus:

- beveik nereguliuojamos kainos;
- liberalėja užsienio prekybos režimas, susijęs su laisvo prekybos sutarčių su atskiromis valstybėmis (arba jų grupėmis) pasirašymu, plečiasi prekybiniai ir ekonominiai ryšiai (daugiau nei su 140 pasaulio šalių);

- stabilus lito ir užsienio valiutos kursas;
- stiprėja privatus ūkio sektorius, kuris jau sukuria apie 62 proc. BVP;

- pristabdyta infliacija (nuo 1163 proc. 1992 metais iki 35,7 proc. 1995 metais ir numatomas 20 proc. infliacijos lygis 1996 metais);

- vis labiau pritraukiamas užsienio kapitalas į Lietuvą (įregistruota virš 5 tūkst. bendrų ir užsienio kapitalo įmonių su 1,8 mlrd. litų įstatiniu kapitalu).

Neigiami momentai būtų šie:

- po nepriklausomybės atkūrimo bendras ekonominis nuosmūkis ypač nepalankus buvo investiciniam procesui (investicijos į Lietuvos ūkį sumažėjo daugiau negu 3,5 karto, o jų dalis bendrame vidiniame produkte, skirtame vartojimui ir kaupimui, nukrito nuo 22 proc. 1990 metais iki 12,8 proc. 1994 metais);

- 1995 metų pabaigoje ypač paastrėjo Lietuvos komercinių bankų krizė, kurios negatyvios pasekmės jaučiamos ir dabar;

- deficitinis Lietuvos nacionalinis biudžetas (1995 m. -438,8 mln. litų). Nepatenkinamai vykdomas biudžeto pajamų planas ir 1996 metais;

- nemažai nesklandumų buvo vykdomas valstybinio turto privatizavimą (kai kurie privatizuoti objektai nutraukė savo gamybinę veiklą);

- dar nepakankamai skiriama dėmesio smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai;

- vis dar tęsiasi ūkio subjektų tarpusavio atsiskaitymų krizė (ypač atsiskaitymuose už energetinius išteklius).

Dabartiniu laikotarpiu svarbiausiais ekonominės politikos uždaviniais laikytini:

- bankų sistemos stabilizavimas ir stiprinimas;
- nacionalinės valiutos patikimumo užtikrinimas;

- ekonomino aktyvumo didinimas;

- infliacijos stabdymas;

- investicinio proceso skatinimas;

- griežta fiskalinė politika;

- privataus sektoriaus tolesnė plėtra.

Mūsų dabartinės ekonominės situacijos privalumai:

1. Įvertinus aukštą valstybinio turto privatizavimo lygį, galima tiesiogiai investuoti kapitalą ir steigti naujas įmones, išvengiant papildomų nereikalingų kontaktų su valstybės struktūromis.

2. Lietuvoje susiformavo aukštas darbo jėgos kvalifikacijos lygis, kuris dabar pilnai nepanaudojamas. Tuo tarpu darbo užmokesčio lygis yra santykiniai nedidelis.

3. Lietuva turi pilnai nepanaudotą energetinį (elektros energijos, šilumos) potencialą.

Kiastutis Glezeris

Šio straipsnio autorius K. Glezeris yra ekonomistas - konsultantas. Dalį laiko jis praleidžia Izraelyje, o kitą dalį Lietuvoje – Red.

Spalio mėnesį įvyksiantys rinkimai be jokios abejonės pakeis politinį Lietuvos veidą. LDDP – šiuo metu vyraujanti partija Parlamente – taip turėjo apsvaistinti savo galimybes. Ko gero, dabar turimą absoliučią daugumą Seime LDDP praras, o jei jos vadovai nori ir toliau laikyti valdžios vadeles, jie turi susirasti partnerių, su kuriais galėtų suformuoti koaliciją. 1996 metų balandžio mėnesį Seimo pirmininkas ir LDDP vadovas Česlovas Juršėnas sutiko pasidalinti mintimis apie savo partijos perspektyvą su *Akiračiais*.

Paprašytas pakomentuoti apibūdinimą, kad LDDP yra miršanti partija, nes iš jos pasitraukė keletas žymių žmonių, jis nusijuokė: „Aš reaguojau ramiai. Mus laidoja jau keletą metų, praktiškai nuo pat pradžių“. – O rimčiau jis pasakė, – „Aš nelaikysčiau mūsų partijos tokia. Taip, turim sunkumų, bet kokia partija jų neturi?“ – Pareiškimai, jog ši partija miršta, anot Juršėno, kyla dėl to, kad jų „gretose yra susvyravusių ir pasimetusių“. Jo nuomone, šie žmonės nepripažę prie politikos sunkumų ir galvoja, kad „puldami partiją jie geriau pasirodys rinkimuose“.

Česlovas Juršėnas teigiamai įvertino savo partijos pasiekimus per jos trejus su puse metų valdžioje. Paprašytas konkrečiai išvardinti teigiamus LDDP administracijos darbus, jis pirmiausia pabrėžė, jog tai esąs „pačios valstybės įtvirtinimas, demokratinės respublikos pamatų įtvirtinimas“. Aiškindamas konstitucijos įgyvendinimo procesą, jis pažymėjo, kad iš 70 LDDP deputatų Seime tik septyni turėjo darbo Parlamene patirtį iš anksčiau, kai tuo tarpu iš opozicijos deputatų daugiau nei pusė buvo buvę Aukščiausiosios Tarybos nariai. Dėstydamas savo sios partijos nuopelnus jis pabrėžė tai, kad buvo įvesta Prezidento institucija, įsteigtas Konstitucinis Teismas ir teismų sistema ir įsigaliojo savivaldos bei žemutinės valdymo grandies reformos pagal konstituciniais nutarimais numarytą tvarką.

Antra tema, kuria jis kalbėjo, buvo „laisvės, teisės ir demokratija“, kaip jis sakė „įskaitant ir spaudos laisvę. Čia yra savotiškas rodiklis, kad Lietuvoje yra spaudos laisvė. Ir tiek žurnalistai, tiek veikėjai, tiek paprasti žmonės šita laisve naudojami. Žinoma, kaip paprastai, nuo spaudos laisvės kenčia valdžia visur. Spauda, kritikuodama valdžią ir atskleisdama valdžios nuodėmes, įrodo, kad ji reikalinga, arba, kaip kai kas sako, ji yra ketvirtoji valdžia. Šiuo atveju, būtent mūsų valdymo metais, spauda tas galimybes turėjo. Kai kas sako – sunkumai, bet kam šiandien lengva, nes spauda tuo pačiu yra ir įmonė, ir ūkinė

POKALBIS SU ČESLOVU JURŠĖNU

LDDP LAUKIA RINKIMŲ

veikla. Ūkinei veiklai nėra lengva, bet specialiai kokios tai blogos sąlygos spaudai ir televizijai ūkiškai egzistuoti nėra daromos. Visam ūkiui yra sunku. Kokio nors trukdymo tikrai nebuvo“.

Trečioji sritis, apie kurią kalbėjo Česlovas Juršėnas, buvo Lietuvos tarptautinė pozicija. „Jeigu lyginasi mūsų padėtį pasaulyje ir tarp kaimynų su tuo, kas buvo 1993 metais, be jokios kalbos, mūsų tarptautinė pozicija yra geresnė“. Lietuva sureguliuavo santykius su visomis kaimyninėmis šalimis. „Be abejo, problemų turim. Bet parodykit kokią nors valstybę, ir senesnę negu mūsų, kuri neturi kokių nors problemų su kaimynais“. Lietuva turi tam tikrų problemų su kiekviena kaimynine šalimi – Lenkija, Baltarusija ir Rusija – bet konfliktų nėra. „Tokio lygio santykių dvidešimtam amžiuje Lietuva su kaimynais neturėjo. O mes šitą turim“. Dėl Lietuvos integravimo į Europą problemos, vyriausybė laikėsi Aukščiausiosios Tarybos pradėtos politikos. Kita vertus, jis pažymėjo, kad NATO ir Čėčėnija nebuvo Sąjūdžio rinkiminės platformos dalimi 1992 metais.

Kalbėdamas apie tai, kas nepadarėta, Juršėnas pripažino, kad didžiausių problemų kelia socialiniai ir ekonominiai reikalai ir čia LDDP priversta gintis. Pirmiausia jis pabrėžė: „Mes neatsisakėms reformos rinkos ekonomikos kryptim. Čia yra principinis dalykas“. LDDP tik norėjo, kad „perėjimo prie rinkos ekonomikos sunkumai“ ir „naujų ekonominių santykių gimdymo kančios būtų trumpesnės ir mažesnės. Tai čia, deja, mes irgi apsiskaičiavome ir mums nepavyko visko padaryti taip, kaip mes galvojome. O tai ir yra tas dalykas, už kurį žmonės mus labiausiai kritikuoja“. Juršėnas pripažino „pensininkų, invalidų, daugiavaikių šeimų, bedarbių skundus“, tačiau vis teigė, kad pagrindai „pasiekti gerus rezultatus anksčiau ar vėliau“ buvo padėti.

Kaip pažangos ženklus jis nurodė tai, kad 60 procentų krašto ekonomikos buvo privatizuota, o daugiau nei pusė dirbančiųjų dirba privačiose įmonėse. Vyriausybė sutramdė hiperinfliaciją ir nors infliacijos lygis palyginti tebėra aukštas, jis žemesnis, nei tas, kurį LDDP paveldėjo iš Abišalos vyriausybės. Litas yra „pakankamai tvirta valiuta“, o vyriausybės išdo atsargos dar neišseko. Daugiau nei pusė visos Lietuvos užsienio prekybos vyksta su Vakarais. Juršėnas teigė, kad makroekonominiai indikatoriai parodė, jog ekonominė padėtis pasitaisė, tačiau šie duomenys mažai ką tepagerino vargstančių žmonių gyvenimą“.

Kalbėdamas apie partijos reikalus jis išreiškė apgailestavimą dėl kontroversiško Adolfo Šleževičiaus pasitraukimo iš ministro pirmininko posto. „Didžioji partijos dalis, – teigė jis, – nenorėjo jo atsistatydinimo, tačiau LDDP Seimo frakcija vis tik buvo už jo atsistatydinimą“. Tačiau Juršėno nuomone, Šleževičius turėjo pasitraukti iš pareigų, kai to reikalavo Brazauskas, naudodamasis savo konstitucinėmis teisėmis. Vietoj to, Šleževičius klausė patarimo savo partijos, o „partija savo vadą gynė, kas yra natūralu“. Šleževičius, „kaip žemaitis, kietai laikėsi iki galo“. Juršėnas teigė, kad jis patarė Šleževičiui atsistatydinti, nes kontroversija tikrai buvo nereikalinga ir partijai tai naudos tikrai neatnešė.

Kai paprašiau jo pamėginti nuspėti, kokia partija laimės Seimo rinkimuose, jis pareiškė: „Vargu, ar viena partija formuos vyriausybę. Reikės koalicijos“. Tačiau, jis manė, kad balsuotojai neapleis kairiųjų.

Gal jie nebalsuos už LDDP, tačiau tikrai balsuos už kitas kairiųjų partijas. „Negaliu garantuoti“, sakė jis, „bet atrodo, kad sekančią vyriausybę sudarys centro ir kairiųjų koalicija“. Kaip galimas šios koalicijos narys Juršėnas paminėjo penkias partijas: LDDP, Moterų partiją, socialistus, Ūkio partiją ir Valstiečių partiją.

Juršėnas Lietuvoje yra kontroversinė figūra, tačiau pagal Konstituciją, jei respublikos Prezidentas nebepažįsta užimti savo pareigų, jį pakeičia Seimo pirmininkas. Be anksčiau aprašytų temų Juršėnas kalbėjo apie Konstitucijos rašymą, įvairių partijų programas, kritikavo savo oponentų politinę taktiką ir strategiją. Neįmanoma smulkiai nupasakoti visko, apie ką jis kalbėjo, nes daug kartų buvo nuklysta į šalikeles arba, kaip jis pats sakė: „Aš klausimų neužmirštu, o tik pakeliui sakau visai kitus dalykus“.

Kitame interviu buvęs LDDP narys Bronius Genzelis visai kitaip įvertino partijos rinkiminę perspektyvą. Jis matė tris alternatyvas: mažas balsuojančiųjų skaičius reikš konservatorių-krikščionių demokratų pergalę; jei balsuos daugiau žmonių, centras ir kairieji gali surinkti daugiau balsų. Jei atsitiktų taip, Genzelio nuomone, turėtų susijungti partijos nuo socialdemokratų iki krikščionių demokratų arba šiap ne taip pergalę gali pasiekti LDDP blokas. Jo nuomone, LDDP blokui tikrai gali priklausyti tik keturios partijos. Valstiečių partijos, anot jo, automatiškai įjungti į šį bloką negalima.

1992 metais rinkėjų balsų skaičiuotojai prognozavo „lenkišką rezultatą“ Lietuvos Seimo rinkimuose, t.y. Parlamentą, suskaldytą daugelio partijų. Tuokart jie klydo, tačiau dabar jie gali būti teisūs. 1996 metų politinių veikėjų reitinguose, atrodo, daugiau atsispindi diskutuojančių tarpusavy politikų įvaizdis, nei viešosios nuomonės rodikliai. Politinių partijų reitingai suteikia daugiau informacijos, o kalbant apie LDDP, sklido gandai, jog 20 iškiliausiųjų LDDP partijos narių tikrai taps deputatais, sekantys penki taip pat turi neblogas galimybes, o visiems kitiems, pradedant 26-uuoju, bus tikrai nelengva atsisėsti į Seimo atstovo kėdę. Dvidešimt penkios vietos sudarytų mažiau nei 20 procentų visų Seimo narių.

Kaip teigė Genzelis, daug kas priklausys nuo to, kiek bus balsuojančiųjų. Pavasarį gyvendamas Kaune girdėjau daug žmonių reiškiant nepasitenkinimą dešiniaisiais politikais. Gegužės pradžioje į Kauną buvo atvažiavęs Gediminas Vagnorius su palyda. Jis pasirodė per televiziją krepšinio Čempionato baigiamųjų ringtynių metu. Jam išvažiavus kauniečiai ir toliau ginčijosi apie tai ar politikai sugeba laikytis duotų pažadų. Kaunas tikrai nerems kairiųjų partijų, tačiau parama dešiniajai priklausys nuo to, kiek kauniečių apskritai dalyvaus rinkimuose.

Šnekant apie LDDP sėkmę, lieka klausimas kam LDDP atstovauja. 1992 metų Seimo rinkimuose LDDP stipriai rėmė kaimas ir mažumos. Tai, žinoma, skamba keistai, turint galvoje, kad tai partija, kuriai pradžią davė marksizmas ir darbininkai. Tačiau šiemet jau girdėjome daug pranešimų, kad valstiečiai apskritai nežada balsuoti šį rudenį, o lenkai ir rusai dabar taip pat nepatenkinti valdžia. Tai, kaip šį rudenį bus balsuojama, be jokios abejonės, padarys didelę įtaką partijų ir visos sistemos perstruktūravimui.

A. E. Semm

Česlovas Juršėnas

SUVEDŽIOTIEJI DIDVYRIAI

(Mano pažintis su Julijonu Butėnu)

Retkarčiais mūsų spaudoje pasirodo straipsniai apie kontroversinius netolimos praeities įvykius, kuriuos nagrinėjant retai prieiname prie vienodų išvadų. Vienas toks įvykis netolimoje mūsų istorijoje buvo partizanų laikotarpis, kada antrą kartą sovietams užėmus Lietuvą, daug kas išėjo į miškus kovoti prieš okupantus ir tvirtai tikėjo, jog toji kova atneš Lietuvai laisvę.

Iš Vakarų pusės taip pat buvo organizuojama parama ryšiams su kraštu palaikyti. Kai kurios išeivių organizacijos per tuos ryšius bandė padidinti savo politinę įtaką krašte. Šis ryšių palaikymas nebuvo koordinuotas, kiekviena valstybė turėjęs specifinių savo tikslų.

Apie tuos asmenis, partizanų kovas ir jų patirtus žiaurumus esame susidarę beveik šventą įvaizdį, neleidžiantį šių įvykių nagrinėti objektyviai, remiantis faktais, o ne sentimentais.

Taip atsitiko dėl to, kad iki Lietuvos valstybės atstatymo mes neturėjome objektyvių duomenų apie tą laikotarpį; turėjome tik atskirus išgyvenimų aprašymus, kai kurių dalyvių prisiminimus ir keletą akademinio pobūdžio leidinių, kurie duodavo apytikrų to laikotarpio vaizdą, bet dažnai su tam tikru politiniu atspalviu.

AR KUKAUSKAS BUVO KALTAS ?

Drauge (nr. 93, 1996) Juozas Gruzdas ilgesniu straipsniu prisiminė Julijono Butėno 45 m. žuvimo sukaktį.

J. Butėną prisimename jau antrą kartą. Butėną gerai pažinojau ir pirmajame minėjime (1976 m.) buvau paprašytas apie jo asmenį pakalbėti, todėl noriu atsilipti į J. Gruzdo straipsnį – kai ką pataisyti ir paabejoti dėl kai kurių jo iškeltų kaltinimų.

Apie kito partizano J. Lukšos skrydį į Lietuvą J. Gruzdas taip rašo:

1950 m. spalio 3 d. čekų lakūno vairuojamas dvimotoris lėktuvas skraidino į Lietuvą partizanus Juozą Lukšą, B. Trumpį ir K. Širvį. Jau lėktuvę buvęs Julijonas Butėnas buvo grąžintas atgal į bazę.

Susidaro įspūdis, kad dėl nežinomų priežasčių J. Butėnas buvo grąžintas į bazę. Iš tikrųjų J. Butėnas skrido kartu kaip palydovas, padėjo jiems su paraišutais iššokti ir pamatė tas Lietuvos vietas, kur ir jam pačiam vėliau teko nusileisti.

Toliau J. Gruzdas, pasinaudodamas *Tiesoje* (nr. 88, 1992 m.) paskelbtais tuometinio red. Domo Šniuko spėliojimais, tvirtina, kad Jonas Kukauskas jau buvo KGB užverbuotas Vakaruose. Jis rašo:

Taip buvo lemta, kad Julijonui į Lietuvą teko sugrįžti su išdaviku Jonu Kukausku ...

O baigdamas savo rašinį jis tvirtina, kad

Jono Kukausko atsiminimai dėl neobjektyvumo ir neteisingumo neturi jokios reikšmės ir rašyti, tik norint išsiteisinti ir pabrėžti savo paties reikšmingumą bei savo „svarbius darbus“.

Todėl kyla klausimas: jei J. Gruzdas tvirtina, kad J. Kukauskas buvo išdavikas ir *Tiesoje* (nr. 92-98, 1992 m.) paskelbti jo atsiminimai yra neteisingi ir neobjektyvūs, tai jis turi įrodyti, kodėl jie neteisingi.

Būdamas teisininkas, jis turi žinoti, kad neužtenka pasakyti teisme, kad asmuo kaltas ar nekaltas; reikia savo teiginį įrodyti. *Tiesos* redaktorius D. Šniukas irgi spėliojo neturėdamas faktų. Dabar, po nepriklausomybės atstatymo, kai kuriuos faktus jau galima patikrinti buvusiam KGB archyve.

Antra, yra žinoma, kad desantininkams, kurie buvo siunčiami anapus, buvo duodama nuodų kapsulė ir reikalaujama gyvam nepasiduoti. Tuo tarpu kagebistai, priešingai, desantininkus stengdavosi paimti gyvus.

Neaišku, ar J. Kukauskas nušovė sužeistą J. Butėną ar kagebistai įmetė granatą į jų slėptuvę, ar, kaip jis pats rašo, J. Kukausko nuodų kapsulė neveikė, – tas atsiminimų vietas galime atmesti ar priimti, bet faktai lieka tie patys: J. Butėnas buvo nušautas, o J. Kukauskas paimtas gyvas nelaisvėn. Žinoma, jis buvo kagebistų tardomas. Šioje vietoje kiekvienas, kuris bando kitus įtarti, teisti, turėtų gerai pagalvoti apie tai, ką reiškia, kai desantininkas pakliūna į kagebistų tardytojų rankas?

Mes nežinome tikrų tardymo rezultatų, nors pats Kukauskas sakosi bandęs Lukšą perspėti. Lukša, atrodo, nesuprato, todėl vis dar lieka klausimas, koks iš tikrųjų Kukausko kaltės laipsnis.

Praėjus kuriam laikui kagebistai privertė Kukauską perduoti JAV Centrinei žvalgybos valdybai (CIA) radiogramą, kad jų kelionė sėkmingai pavyko ir kad jie laukia naujų instrukcijų. Kitaip sakant, kagebistai norėjo sužinoti apie būsimus skrydžius. Jau buvo numatyta į Lietuvą skraidinti trečią desantą. Jų turėjo iš Vakarų atskristi kiti lietuviai. Bet J. Kukauskui pavyko taip suformuluoti savo pranešimą, kad CIA tuojau suprato KGB klastą ir visus tolimesnius skridimus į Lietuvą nutraukė. Tai patvirtina ir KGB gen. majoras Vaigauskas knygutėje *Lietuvių nacionalistų kenkėjiška veikla ir kova su ja 1986 m.* Ten jis prisipažįsta, kad KGB padarė klaidą, prakišdama į Vakarus J. Kukausko pranešimą. Knygutėje rašoma:

„Neišaiškinus visų Kukausko sučiupimo aplinkybių, neišanalizavus visų jo tolesnio elgesio aspektų, apgauti pirmųjų pasisėkimų prasidėjusiame operatyviniame žaidime su amerikiečių žvalgyba, operatyviniai darbuotojai susilpnino Kukausko veiksmų kontrolę. Dėl to jis vieno seanso metu sugebėjo perspėti amerikiečius apie savo žlugimą“. (psl. 34)

Todėl manau, kad apie J. Gruzdo įtarimus ir kaltinimus toliau netenka kalbėti.

KOKĮ PAŽINOJAU JULIJONĄ BUTĖNĄ ?

Bet grįžkime prie J. Butėno asmens – koks jis buvo, kokį aš jį pažinojau? Artimais draugais tapome Salaspilio koncentracijos stovykloje vokiečių okupuotoje Latvijoje. Pažįstami buvome ir anksčiau, bet tik daugiau „sveikas, kaip gyveni?“ lygmenyje.

Pažintis pasidarė artima, net intymi, koncentracijos stovykloje. Čia netekome kaukių, pasidarėme natūralūs žmonės, su visomis žmogiškomis savo gero ar blogo charakterio savybėmis. Čia natūrali, instinktyvi žmogiškoji vaidyba išnyko, nes ir aš, ir jis, ir kiti turėjome daug kartų pažiūrėti mirčiai į akis arba gyventi nežinioje – laukti, tikėtis, nusivilti, šaukti, verkėti, ar gal savyje užsidarius – kentėti. Trumpai – mes buvome nužmoginti.

Mūsų lovos (jei taip galima jas pavadinti) stovė-

jo šalia viena kitos. Turėdavom progos išsikalbėti, geriau vienas kitą pažinti, nuraminti, vienas kitam padėti ar drauge svajonėmis pagyventi. Jis buvo labai nuoširdus geros širdies žmogus. Nepažįstamam atrodė užsidaręs. Atrodė, kad jis ir musės negalėtų užmušti, nors buvo ryžtingas.

Vokiečiams pradėjus trauktis ir frontui priartėjus prie Salaspilio, kai kur net iki 15 kilometrų, stovykloje prasidėjo tikras pragaras – dieną ir naktį vyko kanikinimai, žudymai ir lavonų deginimas. Mūsų nervai pradėjo irti, nes nematėme jokios vilties iš to pragaro ištrūkti. Ateinantieji, save vadinę išlaisvintojais, mums irgi nešė ne pyragus. Čia daug moralinės paramos susilaukiau iš Julijono; jis mokėjo ir save suvaldyti, ir kitam padėti.

Kai pasiekėme Liepojos miestą, mus apgyvendino daržinėje. Apsauga jau buvo nedidelė, nes kurgi bėgsi – ateina žiema ir Lietuva jau okupuota. Kadangi Julijonas mokėjo latviškai, mes su juo išeidavome į artimus vienkiemius paubagauti duonos. Nieko kito – tik duonos, bet labai retai gaudavom. Latviai buvo mums labai nedraugiški ir kai sužinodavo, kad mes lietuviai, atskaitydavo pamokslus, arba išvarydavo iš namų. Aš buvau labai supykęs, tiesiog pradėjau nekęsti latvių, o Julijonas vis sakydavo: matai, karo metas, reikia suprasti žmones ir t.t.

Toks buvo J. Butėnas. Jis buvo didelės tolerancijos žmogus. Mes, tiesa, buvome skirtingų įsitikinimų, bet likome geriausiais draugais iki galo.

Mūsų likimai nuostabiai daug kur sutapo. Abu buvome žurnalistai, abu atsargos karininkai, abu aktyviai dalyvavom rezistencijoje, abu sėdėjom koncentracijos stovykloje... Abiems mums, nors skirtingais keliais, buvo pasiūlyta skristi į Lietuvą. Jis pasiryžo, o aš atsisakiau. Kodėl? Juk tuo metu ir man netrūko pasiryžimo, pasiaukojimo kilniam tikslui. Aš pamačiau, ypač per paskutines savaites koncentracijos stovykloje, jog nesu tokios tvirtos valios, pasiryžimo ir kieta sprando vyras, kaip pvz., gen. Plechavičius ar kap. Jasiunskas, todėl kai atėjo apsisprendimo valanda – vykti ar nevykti – aš atsisakiau, nes galvojau, kad vykdamas galiu tai misijai daugiau pakenkti, negu gero padaryti. O J. Butėnas, atrodo, šventai įsitikinęs tokios misijos svarba, pasirinko kitą kelią.

Gavus žinių apie jo kelionę, mano pirmoji reakcija buvo nuostaba – negali būti. Juk jis tikrai tokiai pavojingai misijai netiko! Bet jis pasiryžo ir žuvo...

DAUG NEATSAKYTŲ KLAUSIMŲ

Jaunystės dienų draugas ir kaimynas J. Gruzdas labai gražiai pradėjo savo straipsnį apie Julijoną Butėną. Jis taip rašė:

Apie didįjį lietuvių tautos patriotą, apie karžygį, paaukojusį savo gyvybę, kad kiti laisvai gyventų, apie Julijoną Butėną, žymųjį žurnalistą ir t.t. ...

Taip, jis karžygis, patriotas, paaukojo savo gyvybę – gražesnių žodžių nerasi. Bet ... ar toji auka tikrai buvo reikalinga ir ar ji buvo skiriama tam šventam tikslui, kuriam aukojosi partizanai bei šimtai kitų žinomų ir nežinomų didvyrių, niekad nepaminėtų ir nepagerbtų.

Šioje vietoje turime nusikelti į 1945-1950 metus, kada išbėgę iš Lietuvos atsiradome Vakaruose ir pradėjome skaičiuoti dienas, kada vėl grįšime į išlaisvintą tėvynę. Prasidėjo „šaltasis karas“ ir JAV paskelbė „bolševizmo sulaikymo doktriną“ – neišvilti į karą,

(tęsinys sekančiame psl.)

SUVEDŽIOTIEJI...

(atkelta iš 9-to psl.)

bet stengtis jų veržimąsi sulaikyti.

Įvairūs išeivijos politikai ir vadinamieji vadavimo veiksniai tą JAV politikos doktriną, nors ir neturėdami tam pagrindo, pavadino „pavergtų kraštų laisvinimu“. Kitaip sakant, mes nenorėjome tikėti, jog Vakarai su mumis tik žaidžia politinį žaidimą.

Tiesą sakant, iš Švedijos buvo gautas kitoks ženklas. Apie tai rašo žinomas rezistentas A. Vokietaitis savo knygoje *Laisvės besiekiant*, 310 psl. Prieš išvykdamas į slaptą kelionę Lietuvon, jis užėjo į JAV pasiuntinybę Stockholme, kur pažinojo pirmąjį sekretorių Harry E. Carlson. Besikalbant, pirmasis sekretorius Vokietaičiui pasakė tokius žodžius:

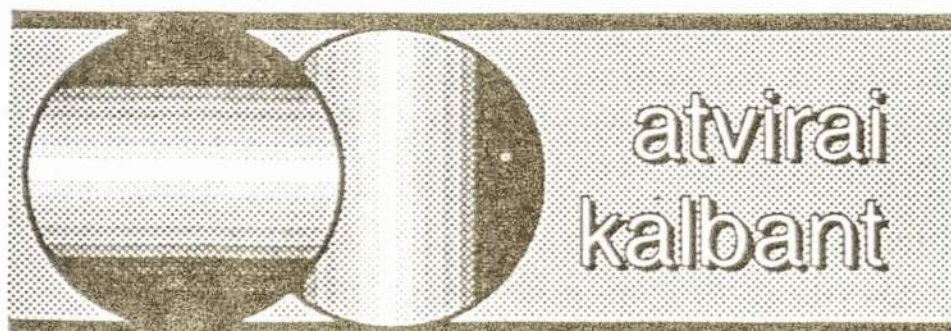
Man labai gaila, bet aš turiu Jums atvirai pasakyti, kad Jūsų ir Jūsų tautiečių viltys į Lietuvos nepriklausomybę gali nepasitvirtinti.

Kiekvieną Vakarų karinį krustlėjimą, net Rytų pusėn važiuojančius karinius traukinius ar Berlyno blokadą, pagaliau nežymiai amerikiečių, anglų, prancūzų ar švedų žvalgybų paramą desantinėm kelionėm į Lietuvą laikėm aiškiu ženklu, kad ruošiamasi karui.

Nuskraidintieji atstovai tokias pat viltis perdavė Lietuvos pogrindžiui. Tokiu būdu mes tapome tų žvalgybų įrankiais, teikdami jiems šiek tiek žinių apie padėtį sovietų okupuotuose kraštuose, o Lietuvos pogrindį klaidindami nieku nepagrįstomis viltimis.

Tai painūs, prieštaringi klausimai, kuriuos čia paminėtieji didvyriai sprendė veiksmiais. Ar tie veiksmiai pasiteisino?

Henrikas Žemelis

ŠOKIS – TAI JAUNYSTĖS ŽENKLAS

Ši šventė – tai ne tik jungtinis koncertas Rosemont stadijone, tai kartu ir įvairaus amžiaus, įvairių profesijų, įvairių tautybių žmonių bendravimas, žmonių sambūris, kuris vienija lietuvių. Daugelis jau nemoka lietuvių kalbos, tačiau šoka lietuviškus šokius, supranta lietuvišką muziką, širdyje jaučia, kad jų šaknys ten toli Lietuvoje, – liepos 30 d. *Draugo* „Laiškų“ skyriuje rašo Zita Rimkuvienė, Panevėžio ansamblio „Grandinėle“ meno vadovė. Kalbama, aišku, apie š.m. liepos 6 d. Čikagoje įvykusią Lietuvių tautinių šokių šventę, vieną iš svarbiausių periodinių įvykių išeivijos lietuvių gyvenime.

– Kai pasirodė lietuviai iš Argentinos ir Brazilijos, vos galėjai susilaikyti neprišokęs prie jų ir neapkabinęs. O jau Panevėžio „Grandinėlei“ nuotaikingai išžengus, širdis savaime iššoko ir pasirito po jų kojomis, – ten pat džiaugiasi ilgametė *Draugo* bendradarbė Stasė Semėnienė pridurdama: – Skamba šališkai? Ir kaip gali būti nešališkas, kai ten, arenoje, trejetas tavo kartų dalyvauja. Gali tik džiūgauti, kad jiems yra noro, laiko, jėgų ir pasiryžimo visus metus repetuoti, kad galėtų sykį pasirodyti. Tai vis nemari meilė lietuvių kultūrai!

Tą jungiamąjį bruožą šventės leidinyje-programoje praktišku požiūriu tiksliai iškelia rengėjų atstovas Arvydas Barzdukas straipsnyje „Lietuvių Bendruomenė: išlikti ir išlaikyti“:

„... Šokti, juk tai nereikia mokėti kitos kalbos, šokant greitai ir maloniai prabėga laikas, šokant vieningai galima bendrauti įvairiausių profesijų, užsiėmimų ir pažiūrų žmonėms. Taip pat džiugu, jog šalia jaunimo tautinius šokius dar šoka ir daug 'veteranų', jau amžiaus pasiekusių šokėjų grupių. Šokis, tai jaunystės ženklas net ir tarp tų, kurie prieš keturiasdešimtmetį šoko pirmojoje tautinių šokių šventėje“.

Pirmojoje šokių šventėje, kurią jau minėtoje programinėje knygoje, Ritos Likanderytės kalbinamas, gyvai prisimena jos rengimo komisijos pirmininkas Bruno Shotas, kartu su humoristu Albinu Valentinu ir žurnalistu Vladu Būtėnu dirbome Stasio Daunio vadovaujamoje spaudos komisijoje. Su Edvardu Šulaičiu per repeticijas aplankėme visas Čikagoje ir apylinkėse veikusias šokėjų grupes. Naujienose apie tai rašiau ilgą reportažų seriją „Suk, suk ratelį“... Prieš II šventę dariau reklaminį pasikalbėjimą su jos pranešėja, Holivudo aktore Rūta Lee-Kilmonyte, o vėliau taip pat kalbinau ir trečiosios šventės pranešėją, Vokietijoje pagarsėjusią aktorę Aldoną Eretaitę. Tada jau keliose šventėse po porą kartų šoko visos penkios mano dukters, o mano vadovauto „Antro kaimo“ vaidintojai ne tik šoko, bet atliko ir kitas svarbias pareigas: Eugenijus Butėnas porą švenčių fotografavo, o Edvardas Tuskenis (kartu su Antanina Žmuidzinaite) buvo devintosios šventės pranešėju. Pakuteno paširdžius Čikagos „Perkūno“ gretose matant šiandieninius antrakaimiečius – Alidą Vitaitę ir Joną Variakojį, o mokyklinėse grupėse – vakarykščių antrakaimiečių – Marytės Mažeikaitės-Utz, Danos Mikužienės, Juozo Kapačinsko – atžalas. O kada Vašingtono veteranų grupė „Lazda“ šoko visai priešais mus, jų tarpe nesunkiai atpažinau ir „Antro kaimo“ pranokėją rašytoją Kazį Almeną su žmona Mara ir veteranę antrakaimietę solistę Neriją Linkevičiūtę-Kasparienę su savo vyru Romu. Jų Klumpakojis buvo pilnas jaunatviškos ugnies... Taip, Šokių šventės ne tik suveda ir sujungia, bet taip pat palieka daugybę spalvingų prisiminimų.

Daugiausia programinės knygos puslapių užpildo šventėje dalyvaujančių grupių aprašymai, šokėjų sąrašai ir nuotraukos, sveikinimai, aukotojų pavadės, skelbimai; yra ir keletas itin naudingų straipsnių: Genovaitės Breichmanienės („Pirmieji žingsniai“) apie tautinio šokio kelią į estradą, dr. Kazio Poškaičio, apie „Lietuvių šokių kelius sovietinės okupacijos laikais“, Irenos Smieliauskienės, apie „1994 m. dainų šventę Lietuvoje“ ir Dalios Dzikičienės, apie „JAV ir Kanados lietuvių tautinių šokių šventes“. Pastarąjį papildė visų programų suvestinė, iš kurios paašškėja, jog vienintelis visose šventėse šoktas šokis buvo Blezdingėlė, anot programos, „bene pats būdingiausias lietuvių liaudies šokis, minimas Valančiaus, Žemaitės, Jucevičiaus ir kitų raštuose“, o pirmą kartą Londone išvestas į tarptautinę areną susilaukęs „tokių katučių, kokių joks spektaklis, net Lietuvoje nebuvo girdėjęs“. Ir šios šventės publika bandė anuometiniams londoniškams nenusileisti, studentų ratelių šokėjoms pirmą kartą čia, išeivijoje, atlikus tą originalųjį variantą itin gyvai ir neišstėtai.

Visose šventėse, išskyrus penktąją, buvo šoktas ir pirmąją programos dalį entuziastingai užbaigęs Malūnas, o aštuntą kartą jaunųjų ratelių atliktas Šustas ir studentų Suktinis, tradiciškai užbaigęs šokių programą. Pirmą kartą šioje šventėje buvo sušokti beveik visi vaikų grupių atliekami šokiai: Kanapė,

Du gaideliai, Būrimai, Tai pievelė, tai žalia, o kartu su veteranais atliktas Kalatinis tebuvo šoktas vien septintojoje šventėje. Šventėse dar nematytas buvo ir Putindlis bei Telšių valsas, nešokta nei Mikitienė, nei Šliažo polka. Bent pusė šokių šioje šventėje buvo šokami antrą, trečią ar ketvirtą kartą. Šokėjai buvo suskirstyti į penketą grupių: vaikų, jaunimo, studentų, suaugusių ir veteranų. Didžiausias darbo krūvis, atrodo, teko studentams.

Pasisakymų, reportažų bei recenzijų apie šią jubiliejinę šokių šventę mūsų spaudoje, radijo ir TV valandėlėse buvo gana daug, o jos nuotraukomis laikraščiai dar ir šiandien tebesipuošia. Šventę daugelis vertintą itin palankiai. Šalia pelnytų pagyrimų dalykiškos, teisingos ir pozityvios kritikos duoda IV-sios šventės meno vadovė G. Breichmanienė *Tėviškės žiburiuose* liepos 23 d., pradėdama nuo įžanginio parado:

...Čia didžiausias kliuvinys buvo muzika. Kartais muzikos visai nesigirdėjo arba labai silpnai girdėjosi, sunku buvo pagauti ir išlaikyti taktą, tad ir eisena kartais atrodė padrika, nors kartais ir visai gera. Pirmą kartą mūsų šokių švenčių istorijoje buvo panaudoti muzikos įrašai, padaryti Lietuvoje (...) lieka tik spėlioti: arba mes neturime tinkamos aparatūros tokiai muzikai perduoti, arba mūsų specialistai nėra pakankamai patyrę. Gyvą muziką galima greitinti, lėtinti, garsinti, o su įrašu tai padaryti sunku arba visai neįmanoma.

Jeigu muzika (kiek girdėjau, kainavusi keliolika tūkstančių dolerių) šokiuose ir pagerėjo, tai parada dar ištesė ir per ilgi atstumai tarp įvairių grupių. Suprantama, kad kiekviena grupė norėjo kuo daugiau ovacijų sau, tačiau reikia suprasti, jog publika irgi negali su vienuodu entuziazmu ploti ir šaukti visą valandą... Finalas taipgi buvo gerokai perkrautas tais (dainuotais) įrašytais dalykais: ir „Žemė Lietuvos“, ir „Lietuva“, ir „Lietuva brangi“. Jie kažkaip viens kitą nustelbė.

Manau, visi sutiks, jog „šventinę nuotaiką slopino bereikalingai ilgokos kalbos“. Galbūt rengėjų (pradedamasis JAV LB pirm. Reginos Narušienės ir užbaigiamasis Kanados LB pirm. Algirdo K. Vaičiūno) žodžiai buvo privalomi, o šventės organizacinio komiteto pirm. Jūratės Budrienės žodis būtinas jau vien dėl to, kad ji buvo renginio šeimininkė ir tai buvo jos, kaip ir meno vadovės Violetos Smieliauskaitės-Fabianovich, triumfo valanda, tačiau kodėl viskas turėjo būti išsakyta dviem kalbom, jei didžioji

dauguma abi kalbas gana gerai supranta? Kodėl net ir ilgoką maldą kun. Antanas Saulaitis turėjo skaityti ir lietuviškai, ir angliškai? Vis dar per ilgi (gal dėl to, kad per daug rimti?), bent I dalyje atrodė ir tarpšakiniai tekstai, nors Audra Budrytė pranešinėjo „gražia lietuvių kalba“, o ir angliškai kalbėjo be priekaištų.

Programos pabaiga G. Breichmanienei (ir ne vien jai!) sukėlė prieštaringas nuotaikas:

Šokėjų entuziazmas buvo lauktas, didelis ir užtarnautas, kaip paprastai būna po gerai atlikto darbo. apsižvalgiau aplinkui – koliziejaus sėdimų vietų tik trečdalis tebuvo užpildytas. Tai kur gi Čikagos publika? ... Vėliau rengėjai ir neslėpė, kad tik apie 6,000 bilietų parduota ir tai daugiau ne čikagiečiams, juk tai sukaltuvinė šventė ...

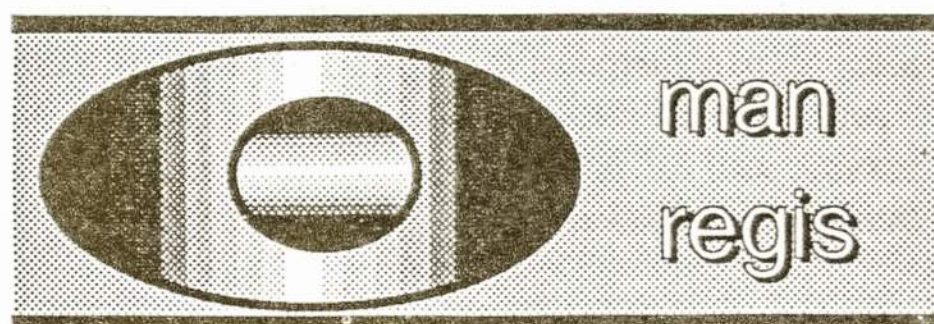
...Skirstantis buvo girdima balsų, kad gal tai pasutinė šventė, dėl žiūrovų stokos. Jeigu taip įvyktų, tai būtų didelis nuostolis ne tik augančiam jaunimui, bet ir mums visiems.

Tikėkimės, jog pesimistiški nuogastavimai nepasitvirtins. Tam vilčių duoda ir sėkmingas pošventinis koncertas, įvykęs liepos 9 d. Jaunimo centre, kuriame programą atliko vien svečiai iš tolimiausių vietovių. Kaip ir buvo tikėtasi, geriausiai pasirodė Panevėžio „Grandinė“, įtikindama užsitarnavusi atskiros išėjimo pačioje šventėje, kaip pirmojoje bendravardė klivelandiskė „Grandinė“, sušokusi daugelio pirmą kartą matytą Sadutę, palikusią neišblėstančius įspūdžius. Išsiskyrė ir Rosario „Šaltinis“, atlikęs puikiai choreografuotą spalvingą argentinietiško šokių pynę. Buenos Aires „Inkaras“ atliko įvairių tango variantų, o „Nemunas“, pašokęs judrų braziliską šokį, atsivežė ir įdomų kompozitorių-pianistą, pagrojusį keletą trumpų bei nuotaikingų savo kūrinėlių.

Beveik visos anksčiau išvardintos (ir nepaminėtos) šventės ydos buvo pakartotos (stipriau ir gausiau) šiame koncerte: elektronikos sutrikimai, bereikalingos kalbos, per ilgos pauzės, bereikšmiai deklamavimai, ištęsimai, perkrovimai... Viena gera repeticija būtų programą bent trečdaliu sutrumpinusi ir keleriojai pagerinusi. Žinoma, neuždrausi svečiui kultūros ministrui skaityti savo trečiarūšius eilėraščius, bet pranešėjai Daliai Sokienei gal būtų paaiškinę jos įkyriai kartojamą „Čia Lietuva. Čia lietūs lyja“ nereikalingumas, gal būtų kas paaiškinęs, jog iš-eivijoje, dėl gerai suprantamų priežasčių, Eduardas Mieželaitis savo kūrybos sirgalių turi ne ką daugiau negu tas pats kultūros ministeris J. Nekrošius... Pranešėja privalėjo žinoti kas scenoje vyks ir apie tai informuoti spausdintos progamos neturinčią publiką.

Bet Jaunimo Centro didžioji salė buvo pilnutėlė entuziastingos publikos.

Algirdas T. Antanaitis

NUODĖMĖS IR ŠVENTUMO SAMPYNA

Per vasaros atostogas ne vien pajūryje ieškojau išminties, nuo molo stebėdamas kasnio tykojančias žuvėdras, mūšą Pacific parko „Sea Dragon“ sūpuokles, milžiniško Rato gondolas, siautulingą „Rock and Roll“ sraigatą... Ne, ne... to labo nepakako. Godžiai spoksojau į T.V. Olimpiadą, varčiau kasdienę laikraštieną ir perskaičiau kelias knygas. Kad ir Jurgos

Ivanauskaitės romaną *Agnijos magija*, žavintį nuogų gražuolių viršelių, juolab įdomiu turiniu.

Kai tokią knygą skaitai, pasijunti esąs kelionėje. Jau antra J. Ivanauskaitės knyga pakliūva į rankas. Įsitikinu: jos herojės, kaip legendinės Ievos, ieško ne tik geidulių patenkinimo, bet ir dvasinio išganymo. Šiuo atžvilgiu J. Ivanauskaitė bene geriausiai išreiškia dabartinę jaunos lietuvės jauseną. Jos trokšta džiaugtis gyvenimu, bet jokių būdu nenori sužlugti dvasiškai. Kūno ir sielos pusiausvyra tol nepasiekiamą, kol iki dugno neišgerta malonumų taurė. Juk tai senas budistinės saviauklos triukas: pasinerk į gyvenimo saldybių ir kančių maišatį, priėjęs liepto galą susimąstyk ir medituodamas galop suprasi, kas yra toji ieškoma Tiesa.

Taigi su Jurgos heroje fotomenininke Agnija atsidūriau Amsterdame. Ir ne kur kitur, bet visokių pagundų pritvinkusiame kvartale, kuris joje pažadino „dionyzišką šėlsimą“, o bendrakeleiviams tautiečiams „tesukėlė atsargų pasišlykštėjimą“.

Šlykštėtis tuo, ką taip vaizdingai aprašė Agnija, nesiteikiau. Skaičiau atsidėjęs. Agnijai užteko vienos nakties, kad nuodugnai pajustų „pragaištis kvapą ir skonį“. Jos daugiabriaunio charakterio labiausiai šviečianti briauna yra gašlumas. Kelionėje jai tiesiog neįmanoma išsiversti „be vienkartinio vyro, kuris staiga išnyra iš minios, visada juodaplaukis ir tamsiaodis, visada melancholiško žvilgsnio, o šypsio – ironiško, bet geidulingo...“ Tą naktį toks ir pasitaikė: jaunas automechanikas tibetietis Kedaras Rao, meilės gudrybių išmokęs iš po ranka turimos knygos *Wet Sex*. Gerokai prisirūkius „žolytės“, žinia, jų dviejų lytinis sąlytis tampa nenutrūkančia ekstaze. Ir taisyk, Kedarai, motorus po šitokio skrydžio.

Neužsibūsiu per ilgai šiame Raudonųjų žibintų kvartale, kur tvyro Mirties Šokio dvasia, kur „laikas nesustoja, tik pralekia šuoliais, bjauriai keikdamasis. Ir akimirkos sproginėja it šlykščiai blizgančios pūslės Boscho pragare...“ Su Agnija sugrįžtu į Vilnių. Čia susiduriu su kitokio pobūdžio pragaištimi. „Manyje pabudo Agnija – Lietuvos Dienraščių Apžvalgininkė: Visi tie nauji antropologinio tipo berniukai, storasprandžiai ir besmegeniai, praturtėję it lydekai paliepus, nesurezgantys sakinio, o jei prabylantys – tai tik keiksmazodžiais, nuvorišai, chamai ir lėbautojai, kekšių kontoros, vagys, žogžudžiai, mafija pačiose valdžios viršūnėse...“ Žodžiu, Lietuvos sostinė.

Bet ne tai rūpi romanui. Rūpi atgaila. Niūrios realybės fone Agnijos pasakojimas pereina į mistiškos magijos, okultizmo, alchemijos, prietarų, Dvasios Karių bei Pasaulio Gelbėtojų postulatų dėstymą. Čia bylote byloja šios srities sukaupta erudicija. Dalyvauja dvi iškalbingos moiros – Anuška ir Vilija. Ir ezoteriškas, saldžiai gražus Hermis. Išnyra ir prasi-gėręs poetas Kraistas, ir Agnijos Manovienintelė-meilė. Pridėkime haliucinacijas. Vietomis viskas lyg ir primena Bulgakovo *Meisterio ir Margaritos* fantazmus. Kažkas alegoriškai svarbaus, baisaus, kažkas satyriškai juokingo. Velniava!?

Tad ir žvelgiau į šiuos Agnijos pergyvenimus Vilniuje pro grafo Skeptiko monoklį, kaip į satyros išibėgėjimą. Kantriai laukiau, kada jie liausis. Ir nu-džiugau, su Agnija atsidūręs Indijos autobuse, riedančiame į tolimą kalnuotą pasienį, kur yra Tibeto budistų vienuolynai. Agnija ieško tikro mokytojo, kuris jai padėtų rasti dvasinę atramą. Ji pasiryžusi tapti Agnija – Budiste.

Tačiau išsivaduoti iš Agnijos – Gašlūnės ne taip jau lengva. Ją gi supa seksualiai alkanų indų vyrų. Ir pati yra kamuojama nimfomaniškų minčių. Šitaip ji

žiūri į čia atsitiktinai pažintą Karma: „Mes žvelgėme vienas į kitą godžiais žvilgsniais, triukšmingai al-savome, pradžioje susiliejo tik mūsų lūpos, paskui ir kūnai įaugo vienas į kitą, galop, alpdami iš malonumo, mes jau lėkėme aistros tuneliais į patį iki raudonumo įkaitusį Mandalos centrą“. Tai bent hormonai!

Malonumo instinkto tvardymas glūdi budistinio tikėjimo pamatuose. Ten gi toks žmonių perteklius! Juk galima džiaugtis gyvenimu ir prisilakant dorovės įžadų. Todėl Agnijos iki gelmių pamiltas vienuolis Sito atstumia jos kurtizaniškas malones ir pasitraukia į ilgametį atsiskyrimą kalnuose. Šventoji meditacija triumfoja. Vienuolis atsispiria Agnijos – Gundytojos žavesiui.

Jurgos Ivanauskaitės romanas nusipelno intelektualiesnio aptarimo. Šios mano skaitytojiškos mintys yra padrikos, skubant pervarius iš kitų pasiskolintą knygą. Manau, pernelyg puritoniškas yra priekaištas, kad autorė „štapais“ „eksplotuoja tą sluoksnį – žemiau juosmens. Ir ką galų gale mes iš to išlošiam? Ko gero, ne kažin ką“. (S. Geda, *Metai*, 1996, nr. 7).

Žinoma, romane yra kaupas ezoterijos ir perdėtos aistrų poetikos. Tačiau J. Ivanauskaitė išlieka ištikima savo atvirumui laikmečiui. Nesitaiksto mūsų prozoje įtvirtintam dorovingam dailumui. O kam gi, jei dabarties psichė nepalaujamai yra atakuojama kaip tik tų „žemiau juosmens“ galių. Erotika skverbte skverbiasi į gyvenimą, sukeldama nuodėmių sūkurius, atgailos ir šventumo bangas, ardydama likimus, iš pagrindų keisdama dorovinius įsitikinimus. Vilija juk moko Agniją nemąstyti stereotipais. Jie gi sukausto individo laisvę.

Tai aprašyti J. Ivanauskaitė turi neeilinį talentą. Kai neseniai vidutinio amžiaus lietuviui pasiūliau pasiskaityti *Aną Kareniną*, nes nebuvo skaičiusi, ji paklausė, ar neturiu Jurgos knygų, vieną jau buvo perskačiusi. Gaivalingas šiuolaikiškumas ją traukė labiau negu išpaikintos Kareninos vedybinė tragedija. Skonio reikalas.

Pr. Visvydas

ISTORINIS NE - SĄMONINGUMAS

Nors jau praėjo daugiau kaip aštuoneri metai nuo tų laikų, kai istorija Lietuvoje buvo ne kas kita kaip marksistinės-lenininės ideologijos tamaitė, bet net ir per juos pasirodžiusiuose kai kurių istorikų darbuose tebešvysčioja ideologinės nuostatos. Tad ką besakyti apie populiarią istorinę sąmonę, kurią formuoja netgi ne mokslo darbai, o įvairūs aiškiai ideologizuotas skaitalas.

Ideologizuotoje istorinėje sąmonėje yra baltų ar juodų dėmių, bet nėra problemų, joje yra pažanga ar nuosmukis, bet nėra alternatyvų. Ideologizuotoje sąmonėje figūruoja visuomenės raidos kalnai ar pakalnės, bet tik ne vidinė žmogaus sielos drama, tad yra priežastys ir pasekmės, bet nėra atsakomybės. Tokioje sąmonėje gali egzistuoti tik ideologiniai aktoriai – geri arba blogi, bet tik ne įvairialypiai. Taigi, žaislinės lėlės, o ne gyvi žmonės su savo silpnybėmis ar

(tęsinys sekančiame psl.)

TEIGINIAI ...

(atkelta iš 11-to psl.)

pranašumais. Žmogus pasidarė uždaro erdvės ir baigtinio laiko figūra, materijos atributas. Vienas sovietinis istoriografas, komentuodamas vieną Vakarų istoriografo veikalą, užsipuolė pastarąjį dėl vienos karalienės asmens traktavimo. Anot jo, „autorius idealizuoja karalienę, kurią liberalinė-buržuazinė istoriografija visada stengėsi vaizduoti talentingą ir, nors šiek tiek ekscentrišką ir mišlingą, bet visuomet geranoriškai žiūrėjusią į liaudį. Tik – tai nepritęgtas faktų iškraipymas. Karalienės valdymas buvo žiaurus, antiliaudinis, nukreiptas į aristokratijos interesų gynimą. Būtent, jai valdant, skolomis apkrauta valstietija, prekybinė buržuazija ir net smulkioji bajorija reiškė ypač stiprų nepasitenkinimą, reikalaudami stambiosios aristokratijos prisigrobtų žemių grąžinimo“. Tad asmeninės savybės, mąstysena, jausmai, siekiai yra nebent tik istorinės evoliucijos funkcinio dydžio konkrečios išraiškos sudėtinė dalis, savaime neverta didelio dėmesio.

Sovietinę istorinę sąmonę pakeitė tautinė istorinė sąmonė, bet ideologiškumas liko kaip buvęs. Sovietinės liaudies herojus, tokius kaip, pavyzdžiui, Vincas Kapsukas, Vytautas Putna, pakeitė lietuvių tautos herojai – Vytautas, Jonas Basanavičius ir kiti. Pats Vytauto vardas fetišizuojamas, tuo tarpu nedaugelis net ir neseniai vidurinę mokyklą baigusių žmonių žino, kad Vytauto „valdoviškasis“ vardas buvo visai ne Vytautas, o Aleksandras I (kaip krikščionių valdovo). Heroizuojami ne tik asmenys, bet ir epochos. Sovietinės valdžios įvedimo ir įtvirtinimo heroizavimą pakeitė partizanavimo heroizavimas. Ir joks realistiškesnis požiūris čia nepripažįstamas. Jis apšaukiamas sovietinių klišių tiražavimu, nors iš tikrųjų kaip tik pats toks apšaukimas yra tipologiškai sovietinis. Galbūt tam tikru požiūriu ir verta aukštinti Žalgirio mūšį, bet apskritai nelabai pagrįstas tokių įvykių kaip savaime neabejotinai reikšmingiausių iškėlimas. Juk, pasak Jaan'o Kross'o, „koks gali būti lemtingų įvykių požymis ir matmuo? Žmonių nuomonių, kurios laikomos paremtomis istorine patirtimi, plotmėje tokio matmens vis tiek nėra. O tai, ką mes manome apie tų ar kitų įvykių būsimą poveikį, neretai, remiantis kita patirtimi, pasirodo visiškai klaidinga, netgi pernelyg klaidinga (...). Nes pernelyg dažnai įvykiai, kuriuos, kai jie vyksta, mes vos vos pastebime, vėliau tampa kryžkelė ar takoskyra mūsų artimųjų ar mūsų pačių būtyje. Užtat įvykiai, kurie, atrodo, pakeis jei ne valstybių, tai, šiaip ar taip, bent jau provincijų ar miestų likimą, iš tikrųjų pakeičia pasaulį ne daugiau, negu šarkos skrydžio sukeltas sambrūzdis“. Apskritai, visa ideologizuota „Lietuvos istorija“ pradedama nuo ledynmečių, nors Lietuva pirmą kartą paminėta tik 1009 metais.

Ideologizuotai suvoktoje istorijoje ne tik dabarties, o ir visa istorija nėra gyvoji istorija, yra tik mirusiųjų siluetai, negalintys patys kalbėti, tad su jiems priskirtomis pageidaujamomis išgirsti kalbomis.

Galbūt kas nors tikrai tiki istorijos ideologizavimo ugdomąja verte. Tuomet jis labai klysta. Palai kant ideologizuotą sąmonę galima išugdyti tik gyvenimo realijų nesuprantantį ir kitus kentėti verčiantį fanatiką ar svajoklį. Neverta bus stebėtis, jei toks ideologizavimas išugdys po gražių kalbų kauke pasislėpusį ciniką. Tik kritiškas požiūris į savąją istoriją gali užtikrinti žmogiškosios ir istorinės tapatybės susiformavimą.

Saulius Pivoras

STASYS LOZORAITIS „UŽKULISIŲ“ ŠVIESOJE

Neseniai Lietuvoje išleistas dokumentų rinkinys *Užkulisiai* galėjo būti pavadintas „Stasio Lozoraičio santykiai su KGB agentu“. Rinkinio įvade informuojama, jog ši 144 puslapių knygelė yra tikrai maža Slavino/Chario trijų tomų bylos ir dar mažesnė KGB archyvuose rasto popierių savartyno dalis. Taigi, iš masės prieinamos medžiagos buvo kruopščiai atrinkti keli tuzinai dokumentų, kuriuose pagrindinius vaidmenis vaidina buvęs Lietuvos diplomatas Vatikane, ambasadorius Vašingtone, kovotojas už pavergtos tėvynės laisvę, kandidatas į prezidentus, vienas iš populiariausių žmonių išeivijoje ir Lietuvoje, ir KGB agentas.

O koks iš paskelbtų dokumentų susidaro Stasio Lozoraičio politinis ir asmeninis įvaizdis? Trumpai tariant, tai liberalių pažiūrų žmogus, kuris Lietuvos vadavimui naudojo netradicinius metodus, ypač sąryšyje su išeivijos veiksmų drausmės politiką. Intensyvūs ir įvairūs kontaktai su okupuota tauta buvo vienas iš jų. Anot Slavino, Lozoraitis nemėgo tokių užkietėjusių antikomunistų kaip Bobelio bei iš Sovietijos atvykę disidentai Jurašas, Štomas ir Venclova, nes jų deklaratyvinės ir konfrontacinės pozicijos nesiderino su jo tylesne veikla. Be to, Chario pranešimuose Lozoraitis neva teigė, jog svarbiausia Lietuvą iš Sovietų Sąjungos jungo išlaisvinti, o ne panaikinti socializmą, abejojo pagrindžio katalikų *Kronikos* naudingumu, manė, „kad Lietuvai necharakteringi disidentai“, ir t.t. Tokios pažiūros, jei tiksliai perduotos, tikrai neatitiko daugumos išeivių pažiūrų. Taigi, dokumentuose sukurtas Lozoraičio įvaizdis skiriasi nuo vilties prezidento, kurį rėmė beveik visi išeiviai, kurio perkėlimas į Romą sukėlė didžiulį skandalą, kuriam Lietuvoje statomi paminklai. *Užkulisiai* įgavo dar aštresnę formą, kai *Respublikos* dienraštyje Kazys Lozoraitis pareiškė, jog jo brolis žinojo apie Slavino buvusių ir esamus ryšius su KGB. Toje pačioje *Respublikoje* Slavinas tai patvirtino ir dar pridėjo, jog jie su Stasiu Lozoraičiu žaidė tam tikrą žaidimą, kurio tikslas buvo padėti Lietuvai atgauti nepriklausomybę.

Dienovidyje (1996/3/15) rašoma, kad Lozoraitis „užkibo už jauko“ ir paskyrė „Charį“ neakivaizdiniu patarėju. Prityrusiam diplomatu tai nedovanotina klaida... „O kodėl Charis negalėjo užkibti ant mūsų diplomato jauko? Juk pastarasis nebuvo koks naivuolis, o didelį tarptautinės politikos patyrimą turintis asmuo, kuris turėjo kontaktų su Vakarų žvalgybomis. Kodėl tam tikri mūsų visuomenės sluoksniai mano, kad ir Vakaruose KGB visada viską laimėdavo, visus apgaudavo, sunarpliodavo, vartodama „jaukus“ darė ką norėjo. Dar keisčiau, kad Kazio Lozoraičio laiškas *Dienovidžiui*, „jauko“ klausimu ten nebuvo išspausdintas (*Respublika*. 1996/620). Tačiau reikia pripažinti, kad ir išeivijos laikraščiai Kazio Lozoraičio pareiškimą *Respublikai* beveik visiškai nutylėjo.

Po dokumentų paskelbimo Lozoraitis man yra ne mažiau įspūdingas žmogus, negu buvo prieš tai. Kai kuriuo atžvilgiu gal net ir daugiau, nes jo pažiūros į santykius su okupuota tauta buvo panašios į mano.

Bet ar Lozoraičio labai pozityvus įvaizdis išliks Lietuvoje, ir ypatingai išeivijoje, tai jau kitas klausimas. Juk už mintis, daug atsargesnes negu išreikštos šiuose KGB dokumentuose, išeivijos „disidentai“ buvo spaudoje vanojami ir veiksmų izoliuojami nuo politinės veiklos.

Užkulisių leidėjas, Lietuvos Politinių Kalinių ir Tremtinių Sąjunga, yra dešiniųjų organizacija, rėmusi Stasio Lozoraičio kandidatūrą į prezidentus. Todėl sunku suprasti, kodėl jai buvo naudinga paskelbti naują, vien KGB dokumentais paremtą, ir turbūt organizacijos nariams nelabai įprastą, o gal net ir nepriimtą, Lozoraičio įvaizdį.

Kazys Bobelis yra įsitikinęs, kad dokumentų rinkinio išleidimas yra tik dar vienas jo politinių oponentų bandymas jį diskredituoti. Bet, žvelginant iš dešiniųjų pozicijų, jis, kaip užkietėjęs antikomunistas, yra lyg ir *Užkulisių* herojus. Šia prasme negatyvus Bobelio atžvilgiu Lozoraičio pareiškimai tik patvirtina buvusio VLIK'o pirmininko bekompromisinių, drausmingą patriotizmą.

Užkulisių įvade teigiama, jog dokumentai buvo paskelbti, norint visuomenę supažindinti su KGB metodais. Jei dar kas iki šiol KGB metodų nežino, tai iš rinkinio gal ir gali šio to pasimokyti. Bet tai neatsako į klausimą, kodėl dokumentų centre Lozoraitis. Įvado autorius (*Dienovidžio* bendradarbis, šią vasarą Telšiuose gavęs I Laisvę Fondo premiją) sako, kad dokumentai yra autentiški. Su tuo galima sutikti, tačiau reikia nepamiršti, jog KGB praeityje yra dokumentus klastojusi arba juos padirbinėjusi dezinformacijos tikslais. Bet dar svarbesnis klausimas – ar Charis tiksliai perdavė Lozoraičio mintis? To turbūt niekad nesužinosime, nes vienas iš pagrindinių šios dramos aktorių yra buvęs agentas organizacijos, kuri neturi istorinės reputacijos kaip nesuklastotų faktų šaltinis, o kitas – jau miręs. Čia, man atrodo, ir glūdi pagrindinė bėda su tokių KGB dokumentų skelbimu. Kita bėda, – tai kad Lietuvoje, kaip ir visur pasaulyje, yra žmonių, kurie beveik kiekvieną spausdintą žodį priima kaip tikrą pinigą.

Vienas iš *Respublikai* interviu davusių KGB kontražvalgybos karininkų, ruošusių Charį užduotims užsienyje, štai ką apie *Užkulisius* sako:

„Labai neaiškus jų atsiradimas. Jie negalėjo būti rasti šiukšlyne. Sprendžiant iš *Užkulisiuose* pateiktų dokumentų, naudotasi Chario darbo ir asmens bylomis, kurios niekada nebūna viena šalia kitos. Vadinausi, jos galėjo būti kažkur paliktos, bet visai ne KGB patalpose, o paskui atneštos ir kam reikia atiduotos. Arba galėjo būti atvežtos iš Maskvos su Rytų spec. tarnybų žinia. Ir visa tai padaryta „pačiu laiku“: prasideja rinkimų kampanija... *Užkulisiai* man priminė anksčiau Saugumo komiteto leistas knygas ir straipsnius: tas pats metodas, ta pati forma ir tas pats tikslas – supriešinti atitinkamus visuomenės sluoksnius. Ne-manau, kad tai naudinga politiniams kaliniams ir tremtiniam. kažkas veikia jų dengiamas“.

Vėl „kažkas“, tas taip įprastas žodis dabartinėje Lietuvoje. Ar galima besąlygiškai tikėti KGB karininkais? Turbūt ne. Bet kaip ten bebūtų, ir jie čia nepateikia atsakymo, kodėl *Užkulisių* centre St. Lozoraitis. Tėvynėje sklinda gandai, jog ruošiami nauji dokumentų rinkiniai apie kitus žinomus žmones. Nejaugi vis dar trūksta žinių apie KGB metodus? Bijau, kad kai visas žinias apie tuos metodus surinksim ir išspausdinsim, ir Lietuvoje, ir išeivijoje mažai beliks purvais neapdrabstytų visuomenės veikėjų.

Julius Šmulskytis

BALSŲ ARITMETIKA

(Ar Spalio 20 d. rinksime Seimą, ar Prezidentą?)

Kitą mėnesį, spalio 20 d. Lietuvoje turi įvykti Seimo rinkimai. Spauda jau turėtų tiesiog lūžti nuo straipsnių, kas ir kaip geriausiai spręstų Lietuvai aktualiausius klausimus. Tačiau taip nėra. Pavyzdžiui, straipsnių ar programinių pasisakymų, kaip tvarkyti sužlugdytą ir užsienio konkurencijos neatlaikantį žemės ūkį, jums reiktų ieškoti beveik su mikroskopu. Tik krikščionys demokratai kol kas paskelbė savo pasiūlymą aprūpinti visus kaimo dirbančiuosius 2 ar 3 hektarų sklypais. Tokį pasiūlymą man beveik norėtųsi pavadinti autostrada į skurdą (išdraskydami Lietuvą į 7 ha ūkelius, atrodo, nieko nepasimokėme). Na bet ką gi – net ir toks programinis pasiūlymas geriau negu nieko. Kitos partijos kol kas net tiek nesugeba...

Tad kokios temos Lietuvos spaudoje vyrauja prieš Seimo rinkimus? Kaip bebūtų keista, visas kitas šiuo metu tiesiog užgožia viena – Valdo Adamkaus – tema. Bet juk Adamkus yra ne kartą pabrėžęs, kad į Seimą jis nekandidatuos. Jis minimas tik kaip galimas pretendentas į prezidentus. O prezidento rinkimai dar už kalnų – 1998 pavasarį.

Adamkus dar vis tebėra vienu iš pačių populiariausių Lietuvos politiku. Vėliausi bendros Lietuvos ir britų firmos rugpjūčio mėn. apklausos duomenys rodo, koks nušimtis Lietuvos rinkėjų pasitiki vienu ar kitu politiku:

R. Ozolu	46 %
E. Bičkauskis	45 %
V. Adamkus	44 %
A. Brazauskas	39 %

Dešimtosios opozicijos vadovas V. Landsbergis yra šeštoje vietoje (31 %). Jį prelenkia net populistinis, prie jokios partijos ar partijų grupuotės nepritamantis K. Antanavičius.

Nepaisant didelio Adamkaus populiarumo visuomenėje, dauguma straipsnių spaudoje apie jį šiuo metu yra neigiami. Šalia rimtos ir pagrįstos kritikos, su kuria galima sutikti arba nesutikti, netrūksta ir prieš jį nukreiptų užuominų, įtarinėjimų, net koliojimosi ir šmeižtų. O rugpjūčio mėnesį Vilniuje pasirodė ir anoniminiai lapeliai, tvirtinantys, kad Adamkus bendradarbiavęs su KGB.

Kritiški ar kitaip Adamkui „nedraugiški“ straipsniai vyrauja Lietuvos *aide*. Tik retkarčiais pasirodo ir vienas kitas Adamkui palankus skaitytojo laiškas. Tačiau ir kitoje, ne dešiniųjų spaudoje, tartum mostelėjus kokiai nematomo dirigento lazdelei, pasipylė priešadamkiški pasisakymai (tarp jų ir labai kritiškas bei kategoriškas mūsų bendradarbio Rimvydo Valatkos straipsnis Lietuvos *ryte*, iš viso neigiantis bet kokią „trečiosios jėgos“ galimybes). *Respublika* išspausdino labai priešadamkišką vedamąjį, o darbiečiams artima *Diena* į Adamkaus pastangas rasti sau vietos Lietuvos politiniame gyvenime daugmaž periodiškai reaguoja su geroka ironijos ir sarkazmo doze. Tačiau blogiausią skonį (išskyrus, žinoma, jau minėtus anoniminius lapelius) burnoje palieka neseniai *Literatūroje ir mene* išspausdintas V. Rubavičiaus straipsnis. Pradėjęs beveik visai rimtai skambančia kritine analize, maždaug pusiaukelėje Rubavičius „pakeičia bėgius“ ir baigia jau visiškai šlykščiai. Palyginęs Adamkų su mergele, kuri „ir norėjo, ir nedrįso“, baigia užuomina, kad kažkas „Adamkui paruošė vaidmenį, kurio jis pats gal ir nesuvokia“. Tai „trečiosios jėgos“ teoretikas A. Štromas, KGB agentas A. Slavinas, L. Donskis. Na ir gal dar vienas kitas

neįvardintas intelektualas iš Santaros-Šviesos. Kai po šitokių insinuacijų randi tris žydiškas pavardes ir nieko daugiau, tai nesunku ir pačiam prieiti „teisingos“ išvados, kas yra tie niekadėjai, lyg marionetę už virvūčių tampantys V. Adamkų... Tačiau net ir tokios savaime suprantamos išvados Rubavičius nepalieka saviškai. Straipsnis užbaigiamas pranašyste, kad už šias mintis jis L. Donskio bus apkaltintas ... antisemitizmu.

Nėra reikalo laukti, kol išsipildys Rubavičiaus pranašytės. L. Donskiui užkrautas pareigas galiu ir aš atlikti. Iki šiol abejojęs Rubavičiaus antisemitizmu, po šio straipsnio neabejoju. V. Rubavičius iš tikrųjų yra antisemitas.

Tačiau grįžkim prie Adamkaus. Kodėl visa ši antiadamkiška lavina prasiveržė kaip tik dabar, likus dviem mėnesiams iki Seimo rinkimų? Atsakymo į šį klausimą nežinau. Vienos bendros priežasties gal ir nėra. Tačiau kelios galimybės savaime siūlosi.

Dalis žmonių turbūt baiminas, kad apie Adamkų besitelkianti trečioji jėga gali pakenkti dešiniams ar net, suskaldydama dešinies balsus, padėti ir šiuos Seimo rinkimus laimėti darbiečiams. Tai nuoširdus susirūpinimas, nors, mano nuomone, ir visiškai be pagrindo. Manau, kad darbiečiai taip nuvylė rinkėjus savo nesugebėjimu tvarkyti kraštą, kad ne tik Adamkus, bet, vaizdžiai tariant, net ir pats velnias jų nuo pralaimėjimo nebeišgelbėtų.

Kitą Adamkaus galima kandidatūra nepatenkintųjų dalį turbūt sudaro dešinieji, kurie darbiečių (buvusių komunistų, kolaborantų ir nomenklatūrinių) pralaimėjimu neabejoja, tačiau bijosi, kad Adamkaus populiarumas gali padėti vidurio „trečiosios jėgos“ koalicijai rinkimuose labai gerai pasirodyti ar net juos laimėti. Tokiu atveju dešiniams tektų valdžia dalintis su ta „trečiąja jėga“, o to jie nei ypatingai nori, nei ypatingai sugeba.

Dar vieną Adamkumi nepatenkintųjų grupę turbūt sudaro tie Lietuvos gyventojai, kurie arba apskritai yra nusivylę išeivija, arba netiki, kad svetur gyvenęs žmogus, nepatyręs kartu su jais visų okupacinių vargų ir nelaimių, sugebėtų suprasti jų bėdas, vargus, sąlygas. Tokių balsų netrūko ir velionio St. Lozoraičio rinkiminės kampanijos metu, ir būtų, manau, neteisinga juos visus priskirti darbiečių šalininkams. Prie šitokių nuotakų stiprinimo, manau, šiek tiek prisideda ir išeivijoje stipriai jaučiama arogancija Lietuvos atžvilgiu – polinkis daryti greitus, griežtus ir neįautrius sprendimus, atidžiau neįsigilinus ir nesusipažinus su tenykštemis sąlygomis.

Šio straipsnio tikslas nėra ginti Adamkų nuo priekaištų ar kritikos. Nesu Adamkaus advokatas ir neturiu tam įgaliojimų. Be to jis, jei norės, galės pats tai padaryti be mano pagalbos. Tačiau vieną Adamkui daromą priekaištą norėčiau truputį plačiau paanalizuoti, nes jis Seimo rinkimų požiūriu yra neteisingas, o galimų prezidentinių varžybų atveju net ir visiškai be pagrindo. Tai priekaištas, kad dėl savo populiarumo Lietuvoje jis skaldo dešiniųjų balsus ir tuo, kad ir netiesiogiai, padeda darbiečiams.

Manau kad, nors į Seimą ir nekandidatuodamas, bet aktyviai dalyvaudamas į rinkiminėje kampanijoje, jis iš tikrųjų gerokai padės vidurio srovės partijų koalicijai. Neturiu, deja, duomenų, kurie leistų šią centristinėms jėgoms naudingą Adamkaus įtaką išreikšti skaičiais, todėl norom nenorom lieku prie sa-

vo praeitame *Akiračių* numeryje paskelbtos prognozės, kurioje neatsispiria potenciali Adamkaus įtaka. Tačiau kaip ten bebūtų, priekaištas, kad Adamkus kam nors padeda, yra neteisingas. Kaip ir kiekvienas kitas Lietuvos pilietis, ir V. Adamkus gali rinkimuose padėti kam tik nori ir „skaldyti balsus“ kaip tik nori. Jei tik tie balsai skaldosi... Tokia, gerbiame, yra demokratijos esmė. Demokratija nereikalauja būtinai padėti tik dešiniams. Ir „velniams“, ir „angelams“, ir mums visiems kitiems demokratija garantuoja lygias teises.

Visai kitaip yra prezidentinių rinkimų atveju. Čia jau Adamkus nebegalėtų balsų skaldyti, kad ir kaip norėtų, nes to neleidžia, mano nuomone, labai geri ir tobuli rinkimų įstatymo nuostatai. Pirmame rinkimų rate kandidatas į prezidentus gali būti išrinktas tik surinkęs daugiau negu 50 % visų balsavusiųjų balsų. Jeigu nei vienas kandidatas nesurenka 50 %, antrajame rate rungtis du daugiausia balsų gavę pretendentai.

Į prezidentus kandidatuoti gali daug kas. Tačiau, mano (ir ne tik mano) nuomone, tėra trys kandidatai, kurie turi realią galimybę laimėti arba bent gerai pasirodyti. Tai darbiečių remiamas dabartinis prezidentas Algirdas Brazauskas, konservatorių vadas Vytautas Landsbergis ir „trečiosios jėgos“ remiamas Valdas Adamkus. Aš beveik linkęs garantuoti, kad nei vienas iš šių trijų kandidatų nelaimėtų pirmajame rate. Tačiau kaip ten bebūtų, Adamkų kaltinti suskaldžius balsus būtų galima tik tuo atveju, jeigu pirmajame rate laimėtų A. Brazauskas. Betgi tai – logiška nesąmonė. Skaldyk neskaldęs mažumos balsus kaip tik nori – pirmajame rinkimų rate virš 50 % surinkęs kandidatas yra nesustabdomas! Na, o jeigu pirmajame rate laimėtų arba V. Landsbergis, arba V. Adamkus, tai tokia rinkėjų valia. Priekaištauti galėtų nebent diktatūros šalininkai.

Tačiau greičiausiai, mano nuomone, prireiktų antro rinkimų rato. Tokiu atveju, jeigu vienas iš dviejų likusių kandidatų būtų A. Brazauskas, „dešiniųjų“ balsai visada gali susiblokuoti prieš jį, nepaisant to, kas bebūtų jo varžovas. Priekaištas dėl balsų skaldymo savaime atpuola. Na o jeigu persirungti tektų Landsbergiui su Adamkumi, tai vėlgi – kur čia balsų skaldymas?

Kaip matome, priekaištai, kad Adamkus skaldo dešiniųjų partijų šalininkų balsus, yra visai be pagrindo. Adamkus daro tai, ir tik tai, kuo būtų galima kaltinti bet ką, kas kandidatuotų į Seimą ar aktyviai remtų sau artimiausių kandidatų sąrašą. Kita vertus, tiek darbiečių, tiek dešiniųjų politikų nepasitenkinimas Adamkaus dabartine politine veikla Lietuvoje yra visiškai suprantamas. Juk apie Adamkų gali susiburti ta „trečioji jėga“, kuri būtų rimtas varžovas ir darbiečių, ir konservatorių puoselėjamai dvipartinei sistemai. O kad ir konservatoriai, ir darbiečiai stengiasi Lietuvoje įtvirtinti dvipartinę sistemą, kurioje nebūtų vietos jokiai trečiai politinei jėgai, parodė bendros darbiečių ir konservatorių pastangos Seime, paaukštinant rinkiminį barjerą mažosioms partijoms nuo 4% iki 5%. Tiesa, balsų nušimčio, kurį partija privalo surinkti rinkimuose, norėdama patekti į seimą, padidėjimas dar neįrodo noro smulkiąsias partijas iš viso pašalinti iš politikos. Tai galėtų būti ir rimtas paskatinimas mažosioms partijoms švelninti „aštrius kampus“, ieškoti kompromiso ir formuoti koalicijas, kurios dažniausiai reiškia pirmą žingsnį į partijų susijungimą. Tačiau čia kaip tik ir „išlenda yla iš maišo“: į seimą kandidatuojančių partijų koali-

(tęsinys 15-me psl.)

VYTAUTO KAVOLIO ATMINIMUI

(Tomo Venclovos žodis, skaitytas 1996 m. birželio 28 dieną Šv. Jono bažnyčioje Vilniuje atsisveikinimo su Vytautu Kavoliu metu)

Giliai sukrėstas Vytauto Kavolio mirties, reiškiau širdingą užuojautą jo šeimai, artimiesiems ir bičiuliams.

Savo mąstysena ir veikla Vytautas Kavolis, kaip anuomet Simonas Daukantas ir Vincas Kudirka, apibrėžė ištisą laikotarpį ir kryptį lietuvių kultūroje. To niekada neužmirš ne tik jo bendraminčiai, bet ir visa Lietuva.

Tomas Venclova

MAN REGIS EROTIKA...

Skiltyje „Man regis“ rašiniai būna perdėm persunkti humoristinės erotikos patosu, todėl tikiuosi, kad ir mano, kaip skaitytojo, atgarsį priimsite taip pat palankiai.

Kai gatvėje inteligentiškos damos pasiteiravimas apie jos kojinių spalvą pasireiškė „lyg balsas iš dangaus“, o pasižiūrėjus į jos kaip nulietas, kojas, koji-

nių spalva priminė fantastiškojo skraidančio stebukladario alyvinį žalsvumą, ir paklaustojo krūtinę prisipildė draugiško sąlyčio šilumos – tai įrodo tikrąją vyrišką prigimtį, paliudytą liaudies išminties, kad meilės dūkis užgina dygstant ir žilstant... Čia viskas labai tvarkoje. Savaiminis gamtos reiškiny.

Tačiau kai septyniolikosmetį peržengęs garbingas kūnas, ižiebęs ugnį po keptuve su rūkytu kumpiu, užsimiršęs užsnūsta ir tik čirškimas ir kvapnūs dūmai jį beprizadina – čia jau kiek blogiau... Dr. Alzheimer'io atrastoji *presenile dementia* gali sudaryti pavojų ne vien tik palėpėje gyvenančiam senstėjusiam viengungiui, bet ir kitiems namo gyventojams; nes iš palėpės dūmai (o gal net ir liepsnos) gali persimesti į žemutines namo patalpas.

Beje, kita liaudies išmintis sako: „Ką turim, į kapus nenusinešim“. Taigi, nenusinešim ir tų „juodai dienai“ užkeiktų santaupų. Todėl pagyvenusieji viengungiai turėtų susirasti (suprantama, ne gatvėje, o savųjų aplinkoje) tokią, kuri ant tų, lyg nulietų, kojų dar vikroka straksėtų ir, lyg angelas sargas, saugotų nuo visų negalių kelionėje link švento Petro vartų. Ir, be jokių dvejonų, jai priklausytų iškeliavusiojo nenusineštoji santaupų knygelė. Čia seka taškas, neginčijamas.

Al Simmons

Čikaga, Ill.

JEIGU AŠ REDAGUOČIAU LAIKRAŠTĮ

Čia senas ir gal nelabai reikšmingas skundas: ko vo mėnesio *Akiračių* numeryje išspausdintame Gedimino Rudžio straipsnyje suskaičiavau dvidešimt dvi skirtingas, Lietuvos istorijai ir Lietuvos istorijos raš-

tijai svarbias pavardes. Iš jų tik dvi – ir tai tik citatose – turi ir vardus, o visos kitos tik po pirmą vardo raidę. Kadangi istorikų pagrindinė prievolė yra skaitytojui suteikti istorinių žinių, toks tik inicialais žmonių vardijimas palieka labai daug neaiškumų. Žinok dabar, žmogau, ar pvz., Z. Butkus yra Zigmas (apie Zigmo vardu Butkų esu girdėjęs), ar Zenonas, ar dar koks nors kitas „Z“.

Seniai reikėjo atsisakyti tokio nevykusio papročio žmones tik raidėmis rašte vardinti. Iš patyrimo žinau, kad rimti šio krašto laikraščiai iš viso nepriima žinių, jei nėra duodamas aprašomo ar minimo žmogaus pilnas vardas. Aišku, buvo tokių, kurie visą gyvenimą tik inicialais pasirašydavo (poetas e.e. cummings net didžiųjų raidžių nepripažino, rašytojas ir žurnalistas H. L. Mencken), bet daugumas žmonių turi vardus.

Kuo baigiasi toks inicialų ir santrumpų naudojimas, rodo kad ir mano tėvo, Stasio Barzduko, pavyzdys. Spaudoje dažniausia jis buvo sutinkamas kaip St. Barzdukas. Santrumpa „St.“ angliškai kalbančioje visuomenėje reiškia „saint“ arba šventasis. Taigi, buvo Saint Barzdukas. Dar nei numirti nespėjęs.

Jei aš laikraštį redaguočiau, tai pirmiausia pasidaryčiau savo laikraščio stilistikos lakštą. Dideli laikraščiai turi tokių nuorodų knygas, bet mums spausdinamuose straipsniuose rašybai suvienodinti užtektų ir poros puslapių. Nuolatiniai bendradarbiai turėtų tokį lakštą turėti ir jo griežtai savo rankraščiuose laikytis. Pirmą kartą asmenį minint, būtų būtina parašyti pilną vardą ir pavardę, o toliau užtektų tik pavardės. Taip daro daugumas Amerikos laikraščių, nors pvz., *The New York Times* prie pavardės dar deda „Mr.“, „Mrs.“, „Miss“ ar „Ms“. Išskyrus sporto žinias – ten ponų nėra. Tokia to laik-

Dideliais šuoliais į priekį besiveržianti civilizacijos pažanga, visokiausios technikos naujovės sukelia ir nemažai rūpesčių. Vienas tokių rūpesčių, kuris ir mane retkarčiais kamuoja, tai baimė, kad nuo šios žemės paviršiaus gali išnykti kai kurios gyvūnijos rūšys. Yra, sako, net kažkokia „Raudonoji knyga“, kurioje surašytos visos pavojuje atsidūrusios gyvūnų veislės.

Į tokių beišnykstančių gyvūnų sąrašą reikėtų, mano manymu, įrašyti ir lietuviškus antisemitus. Jeigu dar ne per vėlu. Nežinau, ar Lietuvoje dar tokių iš

ŽODELIS TIEMS, KURIUOS KANKINA ANTISEMITINIO ATVIRUMO ILGESYS

viso yra. Buvau beveik tikras, kad Vakaruose išeivijoje gyvenančių tautiečių tarpe šios tradicijos atstovų išvis nebėra. Užtai maloniai nudžiugino liepos 19 dieną *Draugo* dienraštyje išspausdintas vieno skaitytojo laiškas. Baimintasi, pasirodo, be reikalo...

To laiško rašeiva barą Vytą Gruodį, Atviros Lietuvos fondo direktorių. Mat Gruodis kažkada kažkokiam kitame laikraštyje yra rašęs, jog ALFondą finansuoja Georg Soros, „vengrų kilmės amerikietis finansininkas“. Tokiu būdu tęsiama sena lietuviško žurnalizmo tradicija: vienas ginčo dalyvis savo teisybę iškloja vieniems, kitas savąją kitiems. Ir kas čia besusigaudys, ar tavo teisybė visa, ar tik ginčiui naudingesnė jos pusė... Svarbu, kad būtų bent truputėlis teisybės. Vis geriau negu nieko...

Bet aš ne apie tai. *Draugo* laiškinninkas aiškina, kad „verta įtarti atvirumo stoka lietuvių ALF direktorių“. Kodėl? Ogi todėl, kad beskaitydamas *The New Yorker* žurnalą *Draugo* laiškinninkas sužinojo, jog „G. Soros esąs amerikiečiu tapęs Vengrijos žydas“.

Še tau, diedai, devintinės! Atviri-

mo išsiilgęs *Draugo* laiškinninkas atvirumo stoka kaltina ... Atviros Lietuvos fondo vadovus.

Kaltinu ir aš. Nes atvirumą palaikau visom keturiom! Ir savo nedraugus kartais aploju ... atviro žodžio mėnraštyje. Nes atvirumo stoka – pavojinga ir labai užkrečiama liga. Kiekvienam, kuris vienaip ar kitaip susiliečia su atvirumo stokojančiais, gresia rimtas pavojus ir pačiam užsikrėsti ... atvirumo stoka. Taip, deja, atsitiko ir mielam mūsų *Draugo* laiškinninkui: atvirai atidengęs pono Soros žydišką kilmę, jis pritrūko atvirumo ir nepasisakė, jog pats yra „amerikiečiu tapęs Lietuvos lietuvis“...

Iš tikrųjų, atvirumo stoka tapo masine epidemija, apėmusia visą lietuvių išeivijos spaudą (neišskiriant nei atviro žodžio mėnraščio). Šimtų šimtų kartų joje skaičiau dabartinio JAV kariuomenės vado pavardę, be jokios nuorodos, kad jis – „amerikiečiu tapęs Lenkijos gruzinas“. O kur dar tūkstančiai kitų „amerikiečiais ar dar kažkuo tapusių ...“ Tačiau ties jų pavardėmis iki šiol Vilius Bražėnas nestabteldavo, atvirumo nepasigedavo... Todėl aš ir

nebežinau – gal atvirumas tik prie žydiškų pavardžių reikalauja nepamiršti jų žydiškumo? Tuo labiau, kad šitokią „atvirumo stokos“ interpretaciją paremia ir daug istorinių pavyzdžių...

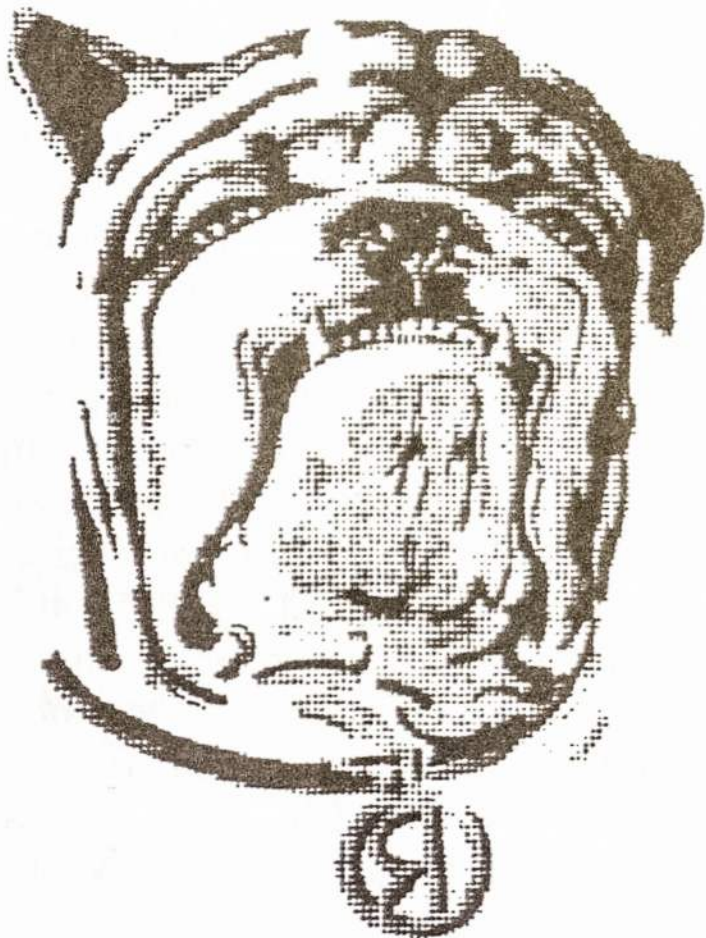
Istorija taip pat siūlo ir gan efektyvias priemones kovai su šitokia „atvirumo stoka“. Antai, rudais marškinėliais pasipuošę langų daužymo sporto mėgėjai niekaip negalėdavo apsispręsti, kurie langai daužytini, kurie ne. Juk nedaužysi arijų langų. Berlyno valdžia tada išleido įsakymą, kad žydai prekybininkai savo parduotuvių languose nurodytų, jog tai žydiškas gešetas. Dėl to turbūt rudmarškiniai žaliūnai ir pasiekė tokių puikių rezultatų langų daužyme Kristalnacht olimpiadoje... O leitenantas Zehnpfennig 1941 metais Pavežėje „atvirumo stokos“ problemą išsprendė dar tobuliau – ant stulpų iškabino įsakymą, kad žydai vaikščiotų gatvės viduriu, ant krūtinės prisisekę geltoną šešiakampę žvaigždę. Taip buvo pasiekta atvirumo viršūnė – visiems tapo aišku, kas yra kas...

Ar, kartais, ne šitokio atvirumo pasiilgote ir Jūs, ponas Bražėnai?

O aš labai atsiprašau, kad atvirumo beieškodamas į antisemitinius šunkelius nuklydau.

Jūsų

Dogas Buldogas

Drausmės sargyboje

raščio tradicija.

Kadangi rankraščius vistiek reikia spausdinimui surinkti, tokios rūšies „redagavimas“ neturėtų labai apsunkinti, o stiliaus atžvilgiu, vietoj „abėcėlinės sriubos“, laikraštis išeitų vientisas ir nuoseklus. Parodykite išeivijos lietuviškai spaudai gerą pavyzdį. Lietuvos spauda tai nuo senatvės numirs, tokio paprasto, skaitytojams labai naudingo patarnavimo padaryti neišmokusi.

Su pagarba,

Arvydas Barzdukas

Falls Church, Va.

Mums atrodo, kad velionį St. Barzduką pavadinę Saint Barzduku (lietuviškai – šventuoju) nepadarytume didelės klaidos, nes tokio titulo, bent tautine prasme, jis tikrai nusipelnė ne tik savo ištvermingu darbu Bendruomenėje, bet ir tolerancija – sugebėjimu dirbti kartu su kitokių pažiūrų žmonėmis – Red.

KOVA – SVARBESNĖ APLINKYBĖ

Tomas Venclova „Apie porą diskutuotinių teiginių“ (Akiračių 1996 m. gegužės 5 nr. „Laiškuose“) rašo, kodėl suomiams pavyko karo pabaigoje išsaugoti nepriklausomybę, netgi demokratinę santvarką.

Jis tik neprisiminė ar nenorėjo paminėti labai svarbios aplinkybės – sunkaus suomių - sovietų 104 dienų karo: nuo 1939 m. lapkričio 30 dienos iki 1940 m. kovo 12 dienos.

Su pagarba,

Ž. Mikšys

Paryžius

Gerbiameji,

Jūsų pasiaukojimą lietuviškam raštui labai vertinu. Nuoširdus Dėkui.

Tačiau labai nuoširdžiai prašau nejuodinti kitų aukų ar darbų tos pačios Tėvynės labui, pasiremiant vienu iš tariamų istorikų, žodžiu, juodinant, pavyzdžiui, K. Palčiauską (vieną iš tyriausių lietuvių) arba sukilimo organizatorius ir kovotojus.

Linkiu Jums švarios sėkmės.

M. Naujokaitis

San Diego, Ca.

Gerbiame Akiračių darbuotojai,

Geros sėkmės leidėjams. Malonu skaityti Jūsų redaguojamą laikraštį. Viso geriausio Jūsų darbuose.

B. Brasauskas

Baltimore, Md.

Gerbiameji,

Tokių eilėraščių kaip Gedos buvo apie mergą

prašom nedėti. Nepriduoda moralumo ir taip nelabai moraliam laikraščiui.

Su pagarba,

Br. Karaškienė

Delran, N.J.

Didžiai gerbiameji redakcija,

Jūsų leidinio nekantriai laukiu ir mielai skaitau, nuo pirmo iki paskutinio puslapio. Temos labai įdomios ir įvairios. Ypač mielai skaitau V. Zalatoriaus „Naujakurio užrašus“, bet taip pat ir rašinius istorinėmis, literatūrinėmis ir politinėmis temomis.

Ištvermės, jėgų ir sėkmės Jūsų darbe!

Su pagarba,

Elena Balinienė

Hamburg, Vokietija

Gerbiameji:

Mėnraštis įdomus ir visada mielai laukiamas ir atsidėjus perskaitomas.

Sėkmės šiam darbe!

Su pagarba,

Stasys Dalius

Hamilton, Ontario

NUOMONĖS IR PASISAKYMAI

VAKARŲ CIVILIZACIJOS LINK

Šių metų birželio mėnesį Vilniuje, netoli geležinkelio stoties, buvo atidarytas pirmas Lietuvoje McDonald's restoranas. Nepaisant to, kad didesniuose Lietuvos miestuose šiuo metu naujų restoranų atidarymai tapo tokie dažni, kad ne vienam stebėtoju, atsidūrusiam nesibaigiančių nusiskundimų chore, pradėjo kelti rezervuotą susidomėjimą tikrąja gyventojų perkamąja galia, McDonald's patraukė entuziastingą spaudos dėmesį.

Viso to priežastis – McDonald's yra tapęs tiek ekonominių reformų barometru, tiek mūsų varžybų su estais ir latviais dėl užsienio investicijų matu, tiek lietuvių atsilikimo nuo šiuolaikinės civilizacijos požymiu. Ant Big Mac buvo užrašyta viskas, kas jaudina šiuolaikinio lietuvių širdį. Taigi, net jeigu suabejotume dėl minėtų koreliacijų teisingumo, vienas dalykas lieka aiškus: McDonald's mūsų krašte turi kultūrinę prasmę, kuri yra gerokai neproporcinga investicijos į restorano statybą piniginei išraiškai.

McDonald's simbolizmas nėra visai nepagrįstas: tai dinamiškos civilizacijos, kurioje pietaujama prie važiuojančios mašinos vairo, tuo pat metu kalbant mobiliu telefonu, išraiška. Kitaip sakant, rimti žmo-

BALSŲ...

(atkelta iš 13-to psl.)

cijoms riba taip pat paauskštinta iki 7%. O tai rodo, kad tiek darbiečiai, tiek konservatoriai norėjo ne tik užkirsti kelią į Seimą mažosioms partijoms, bet ir apsunkinti didesnių koalicijų formavimuisi. Dėl to ir Adamkaus aktyvus dalyvavimas rinkiminėje kampanijoje į Seimą yra didžiosioms partijoms neparankus, nežiūrint kad pats Adamkus į Seimą nekandiduoja. Tai, tarp kitko, bent iš dalies paaiškina kodėl akcija prieš Adamkų spaudoje užvirė dabar, nelaukiant Seimo rinkimų pabaigos, nors jų rezultatai gali iš pagrindų pakeisti prezidentinių varžybų sąlygas ar net įvesti „naujus nežinomuosius“.

Zenonas V. Rekašius

ATSIŪSTA PAMINĖTI

Priklausomybės metų (1940 - 1990) lietuvių visuomenė: pasipriešinimas ir/ar prisitaikymas. Atsakingasis redaktorius Albertas Zalatorius. 1995 m. Vilniuje vykusio Pasaulio Lituanistų Bendrijos suvažiavimo pranešimų ir diskusijų rinkinys. Pasaulio Lituanistų Bendrija. Vilnius. 1996. 215 psl. Kaina nepažymėta.

nės šiandien neturi laiko. Be to, daugeliui šiandieną Vakarų civilizacijos kontūrai asocijuojasi su didele M, boluojančia ties balkšvu Rytų horizontu. Taigi, visai galimas dalykas, kad kuklus restoranas gali daugiau prisidėti prie turizmo plėtojimo, negu visos vyriausybės agentūros kartu paėmus.

Tačiau visai akivaizdu, kad McDonald's investicija nėra nei pats reikšmingiausias užsienio kapitalo projektas, nei pagerins Lietuvos reitingą investicijų rizikos skalėje. Paprasčiausiai, kapitalizmo kūrimas taip pat turi simbolius, prikaustančius vaizduotę panašiai, kaip geležinkeliai ar kukurūzų laukai buvo užvaldę komunizmo kūrėjų polėkius.

Galų gale, stovintys eilėje prie naujo McDonald's restorano vilniečiai turėjo pakankamai laiko apgalvoti kelis šiandienos paradoksus. Pavyzdžiui, kodėl prie greito aptarnavimo restorano reikia stovėti pusvalandinėje eilėje; arba kodėl kapitalizmo progresas taip glaudžiai susijęs su valgymu rankomis. Tiems, kuriems šie laikini sunkumai pasirodė lengvai išsprendžiami, traukinių į ateitį ilgai laukti nereiks.

V. Adomaitis

GERIAUSIA DOVANA BETKOKIA PROGA

„Akiračių“ metinė prenumerata.

Tik dvylika dolerių.

Užsakydami „Akiračius“ savo giminėms, draugams ar pažįstamiems Jūs ne tik suteiksite jiems malonumą, bet ir pratęsite mėnraščio gyvavimą.

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą:

Vardas ir pavardė

Gatvė

Miestas Valstybė Zip

AKIRAČIAI
9425 So. Pleasant Ave.,
Chicago, Illinois 60620-5647

Prenumerata \$ 12.00
Auka \$.....
Priedu čekį \$.....

Yra viena tema, kuria straipsnių *Akiračių* mėnraštyje sunku rasti. Tai naujųjų emigrantų iš Lietuvos tema. Gyvenimas privertė net *Draugo* dienraštį į juos atkreipti kaskart vis didesnę dėmesį. Tad laikas būtų ir akiratininkams, kurių dėmesys dabar daugiausia krypta į Lietuvą, pasidomėti jų pačių Čikaga, kurioje naujų išveivų ar ateivių ypač gausu.

Kadangi ir aš pats esu ir akiratininkas (jei Liūtas Mockūnas nesuprasytų), ir pirmą dešimtmetį šioje Atlanto pusėje bebaigiantis naujasis ateivis, norėčiau sulaužyti šią keistą tradiciją. Tai pradėti paskatino *Akiračiuose* (1995 balandžio mėn.) išspausdinta Raimundo Lapo kalba „Apie radijo ir spaudos problemas“. Matyt tik dėl tų problemų laikraštis ją pastebėjo. O man šis pokalbis buvo svarbus tuo, kad į bet kokios problemos sprendimą, ar tai būtų išveivijos lietuviškos organizacijos, ar spauda, ar radijas, autorius įjungė ir naujuosius ateivius.

Tiek Lietuvos spauda, tiek jos visuomeninių mokslų mokslininkai emigracijos ar imigracijos tema nedaug kuo gali pasigirti. O migracija vyko nuolat, nuo neatmenamų laikų, ji ir toliau išliks. Kiek daugiau yra rašyta apie XIX-XX amžiaus pirmos pusės ir Lietuvos okupacijos pradžios emigraciją bei trėmimus. Turėtume susilaukti ir darbų apie okupacijos laikotarpio imigraciją iš Sovietų Sąjungos. O kur šimtmečiai iki šio amžiaus? O ypač kur šių dienų migracija?

Žmonių migracija vyksta dėl daugelio priežasčių. Apytikriai jas suskirsčiau į tris grupes: ekonominę, politinę ir profesinę, prie kurios priskirčiau ir didesnę dalį migracijos šeimyniniais pagrindais.

Ekonominė migracija – populiariausias žmonių judėjimas visais laikais. Tautų kraustymasis, sugriovęs antikinį pasaulį, yra būtent tokios migracijos pavyzdys. Jai priskirtini ir kolonistų atplūdžiai, kurie paprastai seka karus ir okupacijas. Vanduo visada teka, kur žemiau, žmonės visada veržiasi ten, kur, jų nuomone, gyventi geriau. Kai kurios valstybės bando imigraciją riboti, kad nesprogtų nuo naujai atvykusiųjų, kitos baiminasi, kad neištuštėtų dėl išvykstancijų. Vienoms šalims tokie atvykėliai atneša ekonominį pakilimą, kitur padeda jas alinti. Puiki šio teiginio iliustracija – Jungtinės Amerikos Valstijos. Ankstesnioji migracija, daugiausia iš Europos, iškėlė jas į pirmą vietą pasaulyje, o dabar nebeaišku, ar šiuo metu labai gausi migracija iš kitų žemynų nepradeda jų alinti.

Kitas ekonominio judėjimo bruožas yra jo apimtis. Senovės laikais persikraustydavo ištisos tautos, o ir šiais laikais kartais didesnė tautos dalis gyvena už savo valstybės ribų. Geras pavyzdys čia yra Airija. Kai kur ateiviai sudaro daugumą, kaip, pavyzdžiui, Sibire, Urale ar Šiaurės Amerikoje. Taip beveik atsitiko ir Estijoje, o ypač Latvijoje. Gausesni ateivių būriai susikuria savo geto. Jei ekonominė migracija nuolat juos papildo, tai jie niekad ir neištirpsta. Jeigu Sovietų Sąjunga būtų žlugusi bent dešimčia metų anksčiau, tai lietuviškas Market Parkas būtų išsilaukęs naujų atvykėlių dėka, nes ir dabar jo lietuviškų gyventojų daugumą sudaro naujieji ateiviai.

Kita problema – kultūros bei ekonomikos išsivystymo lygio skirtumai tarp vietinių ir atvykėlių. Jei nėra didelių prieštaravimų, mažiau išsivysčiusi grupė nesunkiai prisiveja atsilikusią. Kur kas sudėtingiau, kai skirtumai didžiuliai ir naujoji grupė gana gausi. Tuomet ji nebebando prisitaikyti, o esamoje kultūroje pratęsia atsineštą savo gyvenimo būdą. Tai ryšku tiek Vokietijoje, tiek Prancūzijoje, tiek Estijoje. Taline man pačiam teko matyti ištisus rajonus, kur nei vienas žmogus nesupranta estiškai, kur nebuvo net

užrašų estų kalba. Gal dabar padėtis ten keičiasi?

Kita žmonių migracija yra politinė. Yra buvę, kai ištisa gentis ar tauta turėjo išsikraustyti iš šimtmečiais gyventos gimtinės. Toks buvo žydų tautos likimas. Kur jie bekeliavo, išvyti iš Izraelio ir Judėjos, jie buvo politiniai atvykėliai, nors galėjo persikelti ir geresnio gyvenimo skatinami. Atkūrus Izraelio valstybę, naujieji žydų atvykėliai jau turėtų būti priskirti ekonominiais išveivais. Keista, kad Amerikoje jie vis dar gauna pabėgėlio statusą. Aišku, dalis jų traukiasi iš buvusios Sovietų Sąjungos teritorijos, kur antisemitizmas labai stiprus. Logiška, kad ir kiti nerusai turėtų gauti politinio pabėgėlio statusą, pavyzdžiui lietuviai, nežinūrint į tai, kad Lietuva atstatė savo nepriklausomybę. Juk antibaltiškumas labai stiprus oficialioje rusų politikoje.

Kiekvienas karas, okupacija ir trėmimai skatina politinę migraciją. Ištisos pavergtos tautos buvo perkeltos gyventi į kitų tautų teritorijas ar uždarytos privertinėse stovyklose. Priežasčių politinei migracijai daug. Tai tautinės, ideologinės, rasinės, lytinės ir kitos priežastys. Po kiekvienos okupacijos ar sukilimo lietuviai pergyveno migracijos bangas. Paskutinės okupacijos metu, kai komunistai užtvėrė sienas, buvo tik kelios dešimtys individų vienaip ar kitaip palikusių Lietuvą. Sunku prie politinių ateivių priskirti jaunimą, kuris Gorbačiovo laikais (su KGB pasiūlymu ar be jo) išvyko iš Lietuvos ir Amerikoje gavo politinę prieglobstį. Kai jau pradėjo nebesodinti į kalėjimą, tereikėjo prisidėti prie Laisvės Lygos ar kitos disidentų grupės ir KGB, pradžioje kiek pagąsdinusi, pasiūlydavo išvykti į Vakarus. Tikrieji disidentai, kaip A. Tučkus ar V. Bogušis, niekada nesutiko su tokiais vilionėmis. Tam tikra rizika aišku buvo, nes Gorbačiovo politika galėjo bet kada staigiai pasikeisti. Tačiau nė kiek nekeista, kad visi, palikę Lietuvą dar laisvėjimo pradžioje, ištirpo Amerikoje, bet negrįžo atgal į laisvą Lietuvą, dėl kurios „kovojo“. Grįžo tik V. Skuodis.

Iki 1991 metų pučo nemažai ateivių spėjo įsigyti pabėgėlio statusą, nors buvo atvykę pasisvečiuoti. Kas nesusipėjo, turėjo ieškoti kitų priežasčių. Viena iš paskutiniųjų buvo apsimesti homoseksualu iš Lietuvos, kai ten už šį įprotį dar nebuvo panaikinta kriminalinė atsakomybė. Dabar nebeliko jokios persekiojimo priežasties. Tai daro garbę Lietuvai ir pašalina paskutinę politinę emigracijos į Vakarų valstybes priežastį. Tokia galimybė liko tik komunistams, bėgantiems į juos tebeglobojančias valstybes, tokias kaip Gudiją ar Rusiją. Jos mielai priglaustų Jermalavičių ar Burokevičių, ar kitą komunistų aktyvistą, kovojusį už Tarybų Lietuvą. O jei ką deportuotų, tokie taptų politiniais išvykėliais tik būdami Lietuvos piliečiais. Dabar sėdintys kalėjime tokie nėra.

Paskutinė grupė – profesiniai emigrantai. Tai žmonės, dėl įvairių, su darbu susijusių priežasčių išvykę į kitą kraštą. O jų gali būti įvairiausių: studijavimas, darbdavio siuntimas, profesija, kuri neegzistuoja ar nėra pakankamai išvystyta gimtajame krašte. Manau, kad Lietuvos sportininkai, dirbantys kituose kraštuose, nors dažnai siekdami vien ekonominės gerovės, yra profesiniai išvykėliai. Jei koks lietuvis užsimanytų tapti erdvėlaivių kūrėju, neišvengiamai turėtų emigruoti.

Su profesiniais emigrantais glaudžiai susijusi šeimyninė emigracija, nes dėl profesijos palikę šalį žmonės anksčiau ar vėliau atskviečia savo šeimas. Šiai grupei priskiriu ir tuos, kuriuos kažkada M. Martinaitis pavadino, meilės emigrantais – skirtingų šalių piliečius, sukūrusius šeimas. Šios grupės išvykimo motyvus nenulemia ekonomika. Skirtingai nuo

ekonominių, jie lieka savo buvusioje profesijoje ir dažnai pasiekia net aukštesnę negu gimtajame krašte padėtį. Šių atvykėlių nesibaido nei vienas kraštas, Amerikai jie padeda pirmą kartą pasaulyje daugelyje mokslo ir technikos sričių.

Kodėl taip ilgai aiškinsi išvykimo priežastis? Manau svarbu suprasti, kiek ir kokių išvykėlių atsiranda svetur. Kartais tie patys motyvai kelia naujo krašto gerovę, kitą kartą tampa jam našta. Nenoriu išskirti nei vienos grupės, ypač ekonominių ateivių. Kiekvienas žmogus turi teisę norėti gyventi geriau, bet tik ne kitų sąskaita. Atvykęs turi gerbti vietinius įstatymus ir papročius. Tačiau ir atvykusieji turi teisę į savo kultūrinę autonomiją. Kitaip sakant, atlikęs pareigą priėmusiam šeimnininkui, gali ir savimi pasirūpinti. Jei valstybė yra pasiekusį aukštesnį kultūros lygį, ir ypač jei sukurta iš emigrantų, ji pati remia jų skirtingumus. Tokia politika yra tiek Kanadoje, tiek ir Australijoje.

Amerikoje niekas nedraudžia būti lietuviu, bet ir neskatina. Reikėtų sakyti, kad skatina juo nebūti. Naujieji atvykėliai apsisprendžia iš pat pradžių. Mažiausioji grupė nutaria nebebūti lietuviomis ir net tarpusavyje ir su vaikais, dar Lietuvoje kalbėjusiais lietuviškai, tešneka angliškai, nors ir su ryškiu akcentu. Ne ką didesnė grupė nutaria išlaikyti lietuviškumą, perduodant jį savo vaikams. Tam jie prisijungia prie esamų lietuviškų organizacijų, o jei nepatenkinti esančiomis – kuria naujas. Likusi didžiausioji grupė tiesiog gyvena. Jų kalba igauna taip vadinamą „dypukų žodyną, su visokiais „beismentais“ ar „trokais“, nors puikiai žino ir lietuvišką „rūsį“ ar „pusrūsį“ ir „sunkvežimą“. Tiesiog jiems nesvarbu. Jie lankosi tiek įdomesniuose lietuviškuose renginiuose, tiek bet kokiuose kituose. Tiesa, lietuviškieji jiems artimesni dėl suprantamos kalbos. Įsisavinus daugiau anglų kalbą, lietuviškieji nebebus tiek reikalingi. Panašiai klostosi jų santykiai su spauda ar radiju. Jiems išveivijos žinių stilius yra neįdomus (man taip pat). Jie mėliau vartoja iš Lietuvos gautą informaciją. Su laiku pereis prie amerikiečių spaudos, nes ji kuriama įvairiausių skonių žmonėms.

Raimundas Lapas savo pašnekesyje palietė nesuskalbėjimo problemas, tiek pokaryje tarp senosios emigracijos ir atvykusių dypukų, tiek ir dabar tarp čia seniai gyvenančių ir naujai atvykusių. „Amžina problema – mes vieni kitų nepažįstame“ sako jis. Pilnai pritardamas jam, bandau supažindinti abi puses. Man pasisekė, nes atvykęs iškart pasinėriau į čionykštį lietuvišką gyvenimą. Tuo metu tokių nujai atvykusių buvo labai reta. Kuomet plūstelėjo banga iš Lietuvos, turėjau jau šokią tokią patirtį lietuviškoje veikloje, bet dar nebuvau svetimas ir atvykėliams. Nuoširdžiai bandžiau sujungti abu šiuos pasaulius. Deja, tai labai sunkiai sekėsi. Daugiau kaltės matau esančiųjų nenorėjime keisti parapijinius įpročius, negu atvykusiųjų pasyvume įsijungti į esantį lietuvišką gyvenimą. Vieni lietuvių laikraščiai atliko juodą darbą, ignoruodami pasikeitimus lietuviškuose telkiniuose, dažnai net nespausdindami naujai atvykusiųjų parašytų straipsnių. Noriu pagirti *Akiračius*, kurie išlaikydami atviro žodžio mėnraščio vardą, nesibaidė tiek manęs, tiek kitų atvykusių autorių. Kad sumažinus tarp įvairių Amerikoje gyvenančių lietuvių skirtumus, ir toliau turime rašyti ir kalbėti apie tai, kokie esame. „Mūsų gretos neretėja“, teisingai sako Raimundas Lapas. Tik viena dalis mažėja, o kita gausėja. Gal šį kartą istorija nepasikartos? Turime atsigręžti, kad ir kokie skirtingi bebūtume, vieni į kitus ir kritiškai išsikalbėti. Turime surasti, kas mus jungia. Kitaip nu-skriausime tik patys save. Senieji tokiu atveju taps istorija, o naujieji turės viską kurti iš naujo.